شورا

اوچنچی ییل

عدد ١٦ * سنه ١٩١٠

محرّری: رضاءالدین بن فخرالدین

ناشرلری: محمدشاکر و محمدذاکر رامیفلر

مندرجه‌سی:

احمد خان. هندستانده بیوك خدمت كورستركوچی توره‌لردندر.

توحید وعلم. امام و مدرس سرورالدین.

باشقردلر. منیر هادییف.

یاصالمه کوزلر. حسن‌الدین کریموف «ترکستان».

حکمت اسلامیه. ٧. عبدالقیوم بهمانی (جولبات).

دنیا کتابندن. ن. دوماوی.

میسیونیر جمعیتلری III.

یوغوشلی رنجوهم تاتارلر. هادی آطلاسف.

حفظ دین. محترم موسی افندینك اوشبو کونده باصلمقده اولان «قواعد فقهیه» نام اثرندن نقل اولندی.

تربیه و تعلیم. «پیداغوغیا» احمد جان مصطفی. «مجسم الفبا» اوفاده مدرسهٔ عالیه طلبه‌سندن عطاء الاسحاقی.

مراسله ومخابره. «یارکند» عبدالقیوم کوره. «اندیجان» معلم کمال. «قزلجار» ع. صدیق. «اورسکی» معاذی.

تقریض. قواعد فقهیه. تاریخ مقدس. حوایج دینیه، کوکسلدیلر.

اشعار. قرآن شریفگه. س. سونچه‌له‌ی. ع. ولیبی افندینك شعرینه تخمیس. کلیم الله سعدی.

متنوعه. انگلتره فلوتنده یاکا طوپ. کینیماتوغراف نسك کوزگه ضرری. حرف جیوچی وتاراتوحی ماشینه. اڭ زور نشریات شرکتی. وغیرلر.

اوز معیشتمزدن.

شاعرلرگه.

ادارەدن

مجموعه‌گه درج ایدلنور ایچون یبارلمش مقاله لرنڭ کاغدنڭ برگنه طرفینه یازلمقی، یازوچینڭ امضاسی کامل اولوب آچیق آدریسی‌ده اولمقی لازمدر. امضاسز یا که یالڭز باش حرفلر ایله‌گنه امضا قویلمش مقاله‌لر، شعرلر اوقولمقسزین تاشلانورلر.

▫ حبیب افندی‌گه: جواب اوله‌رق خصوصی مکتوب کوندرلدی.

▫ ع. ت. افندی‌گه: «تیل یاریشی» حقنده مکافات هنوز ویرلدیکی یوق، ویرلگان وقتنده «شورا» ده اعلان قیلنور.

▫ اداره‌گه یبارلمش آقچه‌لر برابرینه «شورا» یا که صورامش کتابلری وارماسه وقت کچکدرمای خبر قیلولری اوتنوله‌در.

▫ عبدالعزیز مناسب افندی‌گه: باصلور.

▫ غواص‌غه: تابشرلدی، تشکر ایتدک.

▫ ت. ف. افندی‌گه: تابشرلدی، جوابنی خصوصی مکتوبمزده اوقورسز.

▫ شافع افندی‌گه: ۱ صوم ۳۰ تین آقچه‌نی ایزلرگه امکان یوق، اوزینڭ وقتنده بیلدرسه‌ڭز ایدی چاره‌سی تابلمش اولور ایدی. پوچته خانه دفترندن تیکشرتوب قاراسه‌ڭز بلکه یول آچلور.

تابشماق.

مسقوا ایله قزان یوق، پیتربورغ ایله اورنبورغ‌ده وار. تاشکند ایله اوفاده یوق، استرخان ایله سامارده وار. سیمی ایله خوقندده یوق، پیرمه ایله سمبرده وار. استانبول ایله بغداده یوق، طهران ایله سمرقندده وار.

شاعرلرگه:

«شورا» اوقوچیلردن بری اوشبو عربچه شعرنی اصلی قبیلندن لذتلی قیلوب شعر ایله اوز تیلمزگه ترجمه قیلنونی اوتنه‌در:

رأیت شاة وذئبا وهی ماسکة
باذنه وهو منقاد لها سار
فقلت اعجوبة ثم التفت أری
ما بین نابیه ملقی نصف دینار
فقلت للشاة ما ذا الالف بینکما
والذئب یسطو بانیاب و اظفار
تبسمت ثم قالت وهی ضاحکة
«بالتبر یکسر ذاك الضیغم الضاری».

اعلان

«صراط مستقیم» عالم اسلامڭ هر طرفنده الڭ چوق انتشار ایدن بر مجلهٔ اسلامیه‌در.

«صراط مستقیم» ڭ قسم اولنده مجلس اعیان اعضاسندن مناسترلی اسماعیل حقی افندی کبی علمای مشهوره دین و فلسفهٔ اسلامیه حقنده، قسم ثانیسنده ایسه منافع اسلامیه نقطهٔ نظرندن سیاست جهان حقنده مقالات نافعه یازیلمقده‌در. بوندن بشقه هر هفته شئون عالم اسلام و مطبوعات اسلامیه‌دن بحث ایدیلمکده‌در. آبونه بدلی روسیه ایچون سنه‌لکی (۱۷) فرانق، آلتی آیلق (۹) فرانقدر.

(Турцiя) TURQIE
Константинополь, Въ редакцiю журнала „СЫРАТУЛЬ-МУСТАКИМЪ".
CONSTANTINOPLE, REDACTION „SIRATOUL-MOUSTAKIME"

شرق كتابخانه‌سى

صاحبى : احمد اسحاقى

اورسق شهرنده

سنهٔ تأسيسى ١٩٠٦

Адресъ: *Орскъ*, Оренбург. губ.
Ахмеду Исхакову.

« شرق كتابخانه سى » نده مصر - استانبول - هند - بيروت مطبوعاتى كليتلى صورتده موجود در .

مكتب ومدرسه‌لر ايچون هر فندن، هر تورلى درس كتابلرى، كوبلب آلغوچيلرغه غايت آرزان بها ايله كوندرلمكده در .

مفصل « اسامى الكتب » بوش يبارلور .

زادانكه‌سز نالوژ ايله يبارلماس. بر سپارش (زاكاز) نڭ دورتدن برى قدر زادانكه يباريلورگه تيوشلى .

پوچته مصارفى آلوچيدن .

محترم امامله‌رمز دقتنه!

ياشلر قويلور ايچون

ميتروقه دفترندن سؤيدينيه بيرورگه فورماسى دوخاونى صابرانيه طرفندن ياصالوب تصديق ايدلگان ميتريچسكى اسپرافكه هم سيمينى وبپسكه بلانقه‌لرى باصلوب چقدى .

بهالرى : يوز دانه‌سى ٥٠ ت . پوچته مصرفى ايله ٨٥ ت . نالوژ ايله ١ صوم

آدرس : Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ“

« وقت » مطبعه‌سنده

هر تورلى كتابلر، خط و اسچوط بلانقه‌لرى، كانڤيرتلر، طوى وضيافت ايچون زاپيسكه‌لر، تبريك هم ويزيت كارتوچكه‌لرى نفيس وگوزل روشده اشلنه‌در . چيتدن صورا- توچيلرغه تيز مدتده اشله‌نوب يباره‌در.

آدرس :
Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ“

”كريموف، حسينوف وشركاسى،، نڭ كتاب مغازينلرينه

اوشبو اوقو يلينه مصر واستانبولدن اوشبو كتابلر كيلدى:

تفسير كتابلرى

تفسير الجمل ٤ جلد . اعلا .	٨ صوم	٥٠ تين
تفسير الكشاف ٣ جلد «	٦ «	٥٠ «
تفسير القاضى بيضاوى ٢ جلد	٤ «	٢٥ «
تفسير المدارك ٣ جلد	٣ «	٥٠ «
« اجزا	٢ «	٦٠ «
تفسير الجلالين ٣ جلد	١ «	— «
تفسير الشيخ (محمد عبده)	٤ «	٥٠ «
« اجزا	٤ «	— «
تفسير جزء عم (محمد عبده)	— -	٩٠ «
« سورة الفاتحة «	— -	٤٠ «
« « العصر «	— -	٢٠ «
« « الاخلاص «	— -	٦٠ «
تفسير الاتقان ٢ جلد . تركى . قزانى	٣ «	٥٠ «
تفسير هفتيك تاج الدين «	— -	٣٠ «
« « تبيان «	— -	٤٠ «
الصاوى على الجلالين ٤ جلد	٤ «	٥٠ «

حديث كتابلرى

مشكات المصابيح ٢ جلد	٤ «	٥٠ «
مرقات شرح المشكات ٥ جلد	٢٠ «	— «
صحيح البخارى ٤ جلد	٣ «	٥٠ «
سنن ابن ماجه ٢ جلد	٢ «	٦٠ «
اللآلى المصنوعة فى الاحاديث الموضوعة	٢ «	٥٠ «
فتاواى حديثيه	١ «	٥٠ «

اوشبو كتابلرنى آلدرغانده پوچته وباشقه مصارف آلوچيدن . زادانكه‌سز نالوژ ايتوب كتاب يبه‌رلماس . زادانكه گه پوچته ماركه‌سيده يارى، لكن بوزلماغان بولسون . زادانكه، صورالغان كتابنڭ اوچدن بر الوشى قدر بولورغه تيوش . كتبخانه‌لرزده بولردن باشقه عربى، وتوركى هر تورلى مطالعه، درس وادبيات كتابلرى كليتله موجود بولوب آرزان بها ايله صاتله و پوچته ايله يبه-ريله‌در . مراجعت ايچون آدريس :

Оренбургъ, ياكه Уфа, Т-ву Каримовъ, Хусаиновъ и К-о.

«وقت» اداره خانه‌سینک اوز مطبعه‌سنده نفیس روشده اعلا کاغدگه باصلوب چققان توبانده‌گی اثرلر اداره‌ده هم مشهور کتابچیلرده صاتلمقده‌در. اداره‌دن یوزلب آلوچیلرغه مخصوص اسکیدکه قیلنور. آدرس: Оренбургъ, редакція газ. „ВАКТЪ“

«محمد علیه السلام»

معتبر اصللردن آلنوب یازلمش بو اثر مکتب بالالرینه درس ایتوب اوقوتورغه هم مطالعه ایچون بیک موافقدر. مرتبی رضاء الدین بن فخرالدین. حقی ۲۰ تین، پوچته ایله ۲٤ تین

«تاریخ اسلام»

ابتدائی و رشدی مکتبلرده اوقوتمق ایچون استانبولده مکتب سلطانی مأذونلرندن عثمان افندی جلیلمر طرفندن آچیق ترکی تلنده یازلمش بو اثر، ایکنچی مرتبه باصلوب چیقدی. حقی ۱۸ تین، پوچته ایله ۲۲ تین.

«جغرافیای عمرانی»

غیمنازیه و ریالنی مکتبلرده اوقوتولا طورغان درس کتابلرندن آلنوب ترتیب ایدلمش بو اثرنک تلی آچیق، افاده‌سی ینگل، مکتبلرده درس قیلوب اوقوتورغه مناسبدر. مرتبلری فاتح کریموف ایله نورالدین آغه‌یفدر. حقی ۳۰ تین، پوچته ایله ۳٦ تین.

«بالالار اچون واق حکایه‌لر»

باشقا تللردن کوچرلوب ترتیب ایتلگان بر اثردر. مرتبی دردمند. حقی ۱۲ تین، پوچته ایله ۱٦ تین.

«باصلماغان شعرلر»

اوتوز قدر ذاتلرنک شعرلرندن نمونه‌لر جیولوب باصلمش شعر مجموعه‌سیدر. حقی ۲۰ تین، پوچته‌ایله ۲٤ تین.

«تل یاریشی»

یتمش دن زیاده اهل قلم طرفندن حکایه هم مقاله روشنده یازلغان بو اثرده اونطولغان یا که یوغالغان چن تاتار سوزلرینک بیک کوبسی جیولغان‌در. اوشبو ۱۹۵ صحیفه‌لک اثر، گوزل کاغدده گوزل روشده باصیلوب هر بر کتابچیلرده ۷۵ تین‌گه صاتلمقده‌در. پوچته ایله ۸۵ تین.

«دورت کون»

روسلرنک مشهور ادیبلرندن ۋ. غارشین اثری بولوب، ر. رقیبف طرفندن ترجمه قیلنمشدر. بو رساله‌ده محاربه‌ده یارالانمش بر صالداتنک اوزی ئوتردیکی تورک صالداتی یاننده دورت کون عذابلانوب یاطدیغی و شول اثناده‌گی احوال روحیه‌سی ـ حسیاتی تصویر قیلنمشدر. بهاسی ۸ ق، پوچطه ایله ۱۰ تین‌در.

«قوزغونلر اویاسنده»

شاخته‌ده‌غی مسلمان اشچیلر طورمشینه دائر شریف افندی کمال قلمی ایله یازلمش عبرتلی بر حکایه‌در. بهاسی ۱۲ تین، پوچطه ایله ۱٤ تین.

«کتب سته و مؤلفلری»

حدیث وسنت عالملری قاشنده «کتب سته» دیه مشهور اولان حدیث کتابلری و آنلرنک مؤلفلری حقنده یازلمش بر رساله‌در. ۱۳٦ بیتدن عبارت اولان بو رساله‌نک حقی ٤۵ تین.

«رحمت الهیه»

بو اثر، محترم موسی افندی طرفندن قوزغاتلمش «رحمت الهیه» مسئله‌سی حقنده مجتهد و محدث ابن القیم الجوزیه حضرتلرینک «حادی الارواح» نام بیوک اثرنک اولان بر فصلینک ترجمه‌سندن عبارتدر. ایکنچی مرتبه باصلدی. مرتبی رضاءالدین بن فخرالدین. حقی ۱۰ تین، پوچته ایله ۱۲ تین.

«ترویسکی علماسی و اصول جدیده»

اصول جدیده ایله بالالر اوقوتمق شرعا وعقلا درست ایدیکی حقنده، شیخ زین الله نقشبندی حضرتلری هم برابر اولندیغی حالده ترویسکی علماسینک اعلام نامه و عمومی نصیحتلرندن عبارت بر اثردر. ایکنچی مرتبه باصلدی. حقی ۵ ق.

Оренбургъ, тип. газ. „Вакть“

سنه ۳ — عدد ۱۶

۲۳ شعبان سنه ۱۳۲۸ — ۱۵ آوغوست ۱۹۱۰ سنه

مشهور آدملر والوغ حادثه‌لر

احمد خان

بوندن بيك ييللر مقدم بر زمانده، اسلام دنياسنده باشلاب نظاملى و ترتيبلى بر مدرسه تأسيس ايتمش نظام الملك ترجمه‌سى، اوتكان عدد ده يازلمش ايدى. اوشبو مناسبت ايله بو عصرمزده هم اسلام دنياسنده ترتيبلى و ملى بر الوغ مدرسه تأسيس ايدوچى بر كيمسه‌نڭ ترجمه‌سينى يازمقنى موافق كوردك. بو آدم ايسه هندستانڭ احمد خان جنابلريدر.

احمد خان، هندستانڭ حكومت سورمش و آوروپا حكومتلرندن كورمكچى اوزلرينه «ايمپراطور» لقبنى ويرمش اولان مغول حكومت اسلاميه‌سنڭ الوغ منصبلرده خدمت ايدوب كلمش زور توره‌لر نسلندن ايدى. مغول حكمدارلرى ايسه آقساق تيمر بالالرندن اولان بابرشاه نسلندن اولوب آرالرنده حقيقت حالده ايمپراطورلق لقبنه مستحق پادشاهلر وار ايدى. فقط خلفلرنڭ تدبيرسزلكلرى، علم و هنرگه هوس ايتمادیكلرى سببندن الوغ پيتر وقتنده اولان روسيه مملكتى قدر اولان مملكتلرينى ضايع ايتديلر. بتون دولتلرى، بايلقلرى، سلطنت و شهرتلرى انگليزلرگه ميراث اولدى، بو كونده ايسه مغول ايمپراطورلغى اورننده انگلتره ايمپراطورلغى حكومت سورمكده‌در.

مغول حكومتلرى كوب وقت تركلر طرفندن اداره اولنوب طورديغى معلومدر. اوشبو سببدن احمد خان بابالرى ترك نسلندن اوله‌چغى آڭلاشلور.

احمد خانڭ آتاسى منصب صاحبى اولوب ده صوڭره‌دن دنيادن اعتزال ايتمش و عبادت ايله مشغول اولمش محمد نقى اسمنده بر ذات ايدى. آناسى خواجه فريد الدين احمدنڭ سياسى و فاضل بر آدم قزيدر.

انگليزلر هندستانڭ پورتلرينى ضبط ايدوب بتردیكلرندن مملكتنڭ اورتالغينه و يورا گينه كلورگه باشلادیلر و مغول ايمپراطورلرينى طفرلارغه كرشديلر. حتى ايكنچى اكبرشاه (ولادتى ۱۱۷۳ ــ ۱۷۵۹ ده، تخت‌كه چيقمقى ۱۲۲۱ ــ ۱۸۰۶ ده، وفاتى ۱۲۵۳ ــ ۱۸۳۷ ده ايدى) زماننده، مغول ايمپراطورلغى بالكز تختگاه اولان «دهلى» شهرندن عبارت اولوب قالمشيدى. ايشته اوشبو وقت اكبرشاه، احمد خان آتاسى اولان محمد نقى‌نى اوزينه وزيرلك ايچون چاقردى. فقط محمد نقى بو طوغروده اعتذار قيلوب اوشبو خدمتنى قبلور ايچون اوزينڭ قائن آتاسى خواجه فريد الدين مناسب اوله‌چغنى بيان قيلدى. خواجه فريد الدين اوشبو وقتده «فالقونا» شهرنده طورر ايدى.

اكبرشاه، محمد نقى مشورتنى قبول كوروب خواجه فريد الدين‌نى «دهلى» گه كتوروب «مدبر

الدولة و امین الملك خان بهادر» عنوانی ایله وزیر نصب ایتدی. ایشته ترجمه‌سی یازله‌تده اولان احمد خان اوشبو وزیرنڭ قزینڭ اوغلیدر.

احمد خان، مذکور اکبرشاه حکومتی زماننده ١٢٣٢ – ١٨١٧ ده «دهلی» شهرنده دنیاغه کلدی. اون یاشینه ایرشدیکنده اوقورغه باشلاب آتاسندن و غیرلردن تحصیل قیلوب علوم اسلامیه‌ده کمالات صاحبی اولدی. یاش وقتنده قورقاق و اویالچان اولسه ده صوڭره بو کمچیلکلری بتوب بونلر یرینه عقل و جسارت اورنلاشدی.

١٢٥٢ – ١٨٣٦ تاریخنده آتاسی محمد نقی وفات اولدیغنده مغول حکمداری اولان بهادرشاه، بونڭ بتون لقبنی (تیتول و مرتبه‌سینی) احمدخان‌غه احسان قیلدی و اوستنه‌ده «صوغش استاذی» معناسنده اولان «غریف بونغ» لقبنی ده قوشدی. اوشبو وقتده «دهلی» هر نه قدر مغول ایمپراطوری عنواننده اولان اوشبو بهادرشاه تصرفنده اولنور ایسه‌ده حقیقت حالده بونڭ حکمدارلغی یالڭز عنواندن عبارت اولوب یب اوزارلك قدر اولسون کوچی قالمامشیدی (احمد خانغه دنیا کوتاره آلمازلق عنوانلر ویرمگی اوشبو کوچی بتکانلگینه دلیلدر. چونکه مسلمان پادشاهلرنده کوچلری بتدیکی نسبتنده الوغ عنوانلر آلوب، الوغ عنوانلر ویرمك، نشان تاراتمق عادت اولمشدر). بلکه بتون اداره وتدبیر انگلیزلر قولنده اولوب حتی ایمپراطور سراینده انگلیز عسکری صاقچیلق قیلور ایدی.

احمدخاننی، یکیتك‌ویاشلك ایسرکلگندن آینوتمش و غفلت اویقوسندن اویغاتمش شی، ایمپراطورطرفندن ویرلمش الوغ عنوانلر اولمشدر. «صوغش استاذی» نه دیمکدر؟ عسکر یوق، خلق یوق، بایلق یوق، بتون حکومت انگلیزلر نفوذنده، اوزینڭ عمرنده صوغش علمینی اوقودیغی و اوگرندیکی یوق، اوشبو حال ایله کیملرگه صوغش هنری اوگرته‌چك؟ بو کون اولماسه‌ده بر کونده «دهلی» شهری انگلتره ملکی اوله‌رق اعلان ایدلنه‌چك. ایمدی بو عنوانلر احمد خان ایچون نه فائده ویره‌چك؟ ایلك عصرلرده اسیر آلدقلری بر گنیرالنی اوزلرینه خادم قیلوب آسراوچی قازاق خاتونینڭ چادرندن چیقوب ده: «آتنی ایارله گنیرال!» دیدیکی قبیلندن احمد خانغه‌ده: «فلان ایت، توگان قیل صوغش استاذی!» دیه خدمت قوشاچقلردر. ایشته احمد خان اوشبو حاللرنی ملاحظه ایتمش و اوزینڭ استقبالی ایله مسلمانلرنڭ استقباللری غایت فنا اوله‌چغنی آڭلامشدر.

اسلام دولتینڭ (مغول ایمپراطورلغینڭ) منقرض اوله‌چغنده، انگلیزلر اوشبو مملکتلرگه تمام غلبه قیله‌چقلرنده شبهه‌سی قالمادیغندن صوڭ بلکه بر چاره اولور امیدی ایله احمد خان، انگلیز لسانی تحصیل قیلورغه کرشدی و بوڭا موفق اولدیغندن صوڭ، بتون دوستلرینڭ، قارنداشلرینڭ مرادلرینه خلاف اوله‌رق ١٢٥٣ – ١٨٣٧ ده هندستانده اولان انگلتره حکومتینڭ خدمتنه کردی وبر آز وقتدن صوڭ «دهلی» شهرنده اولان اسلام قضا خانه‌سنده قاضی نصب اولندی و بوندن ایسه باشقه اورنلرغه، منصبلردن منصبلرگه کوچوب یوردی. اڭ آخرده «دهلی» شهرنده علم ایله شغللنورگه کرشوب «آثار دهلی» اسمنده اولان کتابنی تألیف قیلدی.

١٢٧٣ – ١٨٥٧ تاریخنده هندستان خلقی عمومی صورتده انگلیزلرگه قارشو اختلال چیقاردیلر. احمد خان ایسه هندستان خلقنده بو اشنڭ آخرینه واروب چیقارلق قوت، تدبیر و علم یوقلغنی بیلور، انگلیز عسکری ایسکی زمانده‌غی غزنوی، بابر و نادرشاه عسکرلری قبیلندن آدم ییغندیسی دگل بلکه هر تورلی یڭی قوراللر ایله قوراللنمش و صوغش‌غه اوگرتلمش بر عسکر ایدیکنی آڭلار ایدی. شونڭ ایچون بو اختلالنڭ وقتسز چیقدیغنی و اون یکرمی آدمنڭ قوتورتمقلرینه آلدانمق سببندن ظاهر اولدیغنی سویلادی، توقتاتورغه اجتهاد قیلدی. فقط خلقلر بونڭ سوزینی ایشدر مرتبه‌دن اوزمشلر ایدی، شونڭ ایچون سوزینڭ تأثیری اولمادی، صوغشدیلر فقط مغلوبیت و خوارلقدن باشقه بر ثمره حاصل قیله آلما-

دیلر. انگلیزلر دخی ده محکم صورتده اورنلاشدیلر و کوب ولایتلرنی طوغریدن طوغری اوز اداره‌لرینه آلدیلر. «دهلی» شهرنده اولان مغول ایمپراطوری بهادر شاهنی ایکی خاتونی و ایکی اوغلی ایله برابر اسیر قیلوب «قالقوتا» شهرینه یباردیلر و «دهلی»نی‌ده تمام ضبط قیلوب هندستانده اولان اسلام حکومتلرینك و مغول ایمپراطورلرینك آخری اوشبو بهادر شـاه اولدی.

احمد خان اوشبو صوغشـلرده بالالر و خاتون قزلرنك اولدرلمکلرینه کوب مانع اولدی. انگلیزلردن الوغ آدملرنك خاتونلری و بـالالری بونك یورتینه کروب قورتولوب قالدیلر. اوشبو اشـلرینه مکافات ایچون انگلیزلر احمد خان‌غه دائمی صورتده الوغ بالالرغه میراث قالوب طورمق شرطی ایله آینه ١٢٠ صوم وظیفه تعیین ایتدیلر و کوب هدیه‌لر ویردیلر.

صوغش باصلوب، اماناق حاصـل اولدیغندن صوڭ احمد خان اوشبو اختلالنك سببندن بحث قیلوب «اسباب ثورة الهند» اسمنده اردو لغتنده بر کتاب تألیف ایتدی (*) و اوشبو اثرنده انگلیزلر طرفندن آلمقده اولان وظیفه و هدیه‌لرینه باقمقسزین طوغری یازدی و انگلیز مأمورلرینی قاتیـغ صورتده انتقاد ایتدی. بو اختلالنك سببی محض انگلیز مأمـور لرینك یرلی خلقلرغه اولان جبرلری، تیوشسز معا ملهلری ایدیکنی علنی صورتده یازدی و بو طوغروده هندستان خلقنده اولان خطالقلرنی ده برر بررذکر قیلوب حقلقنی یاشرمادی.

احمد خان، هندستان خلقینك مناسبتسز اش باشلامقلرینی نادانلقلرندن و خبرسزلکلرندن کوروب هندستان مسلمانلری آراسینه علم تارانمق لازم ایدیکنی آڭلادی و اوشبو یولده خدمت قیلورغه بیل باغلادی.

بو وقتلرده هندستان مسـلمانلری اوقومقنك اهمیتنی بیلمازلر، فرنکلرده اولان هنر و بایلقنی، علم و صناعت مقدارینی تقدیر ایده آلمازلر ایدی. نظامسز مدرسه‌لرنده اوزاق عمرلر صرف قیلوب بعض بر کیمسه‌لر اسخولاستیك تحصیل قیلوب چیقارلر ایسه ده بایلر اوز بالالرینه اوقور و یازار قدرگنه اوقو- تورلر، شوندن یوقاری کتمازلر، فقرا بالاسی ایسه تمام حیوانلر قبیلندن جاهل قالورلر ایدی. باشقه مملکت لرده اولان مسلمانلر قبیلندن هندستان مسلمانلرنده‌ده علم‌گه رغبت آز اولوب الك موده‌ده اولان نرسه مریدلك هم‌ده عمرلرنی ضیافتده، آش صوده یوروب اوتکارمکدن عبارت اولور ایدی. بویله شیلر ایله‌گنه حیات محاربه سی ایتمك و بقا نزاعینه کرشمك ممکن اولمایه‌چقی معلومدر.

ایشته احمد خان، هندستان مسـلمانلرینك قوللرندن طوتوب بر آز یوقاری کوتاررگه و دنیاده نه‌لر اولوب اولمادیغنی اوز کوزلری ایله کوستررگه طریشور و بتون اجتهادی: «اگرده مسلمانلر بو دنیاده یاشارگه نیت ایتسه‌لر، باشقه‌لرغه قل اولوب ده شند.. مدر اولوب بتمکلرینه رضا اولماسه‌لر، باشقه لر قبیلندن حیات سببلرینی تحصیل قیلورغه تیوشلی، شوندن باشقه بو دنیاده بقا یوق، مملکتنك نعمتلرینه ده اشتراك ایتمك ممکن دگل» دیبور ایدی.

احمدخان، مسلمانلر آراسینه یڭی فنلرنی کرتمك قصدی ایله فرنکلرنك و انگلیزلرنك ده آدم بالاسـی ایدیکلرینی، علملك کیمده اولسه شـوندن آلورغه تیوشلی اولدیغنی، طبیعیات و باشقه یڭی فنلرنی تحصیل قیلمقدن اسلام شریعتی منع ایتمادیکنی سویلر ودعوا لرینی دلیللر ایله اثبات آیلر، فن و هنر اوگرنلما- دیکی تقدیرده بوندن صوڭ مسلمانلرغه دنیاده یاشا- مق ممکن دگل ایدیکن آڭلاتور ایدی.

احمد خان، یڭی فنلرنی هندستان لسـانینه ترجمه ایتدرمك نیتی ایله «ترجمه جمعیتی» اسمنده بر جمعیت تأسیس ایتدی. اوشبو جمعیت سببندن پك کوب اثرلر ترجمه قیلندی، مغرب خلقینك عرف و عادتلری، معیشت و اخلاقلری، علم و هنرلوی معلوم اولدی، کوب آدملر اوز بالالرینی انگلیز مکتبلرینه ویروب اوقوتدردیلر و بعضیلرده انگلتره‌گه قدر یباردیلر.

(آخری وار.)

(*) بو اثر ١٨٧٣ نچی ییل انگلیز لساننه ترجمه اولنمشدر.

مقاله‌لر :

توحید و علم.

۱۲

اسلام و تحریف.

اسلام دینی، فطری دینلرنڭ همه‌سینڭ آخری و جمله‌سینڭ اتم و اکملیدر. نوع انسان کوبایوب، استعدادی کیڭایوب، عقلی آچلدیغی بر زمانده اوزینه لایق بر دین‌گه احتیاج اولندیغندن، اسلام دینی اوشبو کمالات تابمش انسان ایچون موافق کلمشدر.

اوزلرینڭ فطری دینلرندن دونوب بیگلر ایله بیللردن بیرلی حیوانلر، جن و عفریتلر، شیطانلرغه عبادت قیلوب کلمش انسانلرنی اسلام دینی یگیدن اصل وضعلرینه و فطرت اصلیه‌لرینه قایتارمش، ایسکیدن قالمش اساطیرنی، تحریف ایدلمش دینلرنی نسخ قیلمشدر. اسلام دینی سببندن اوتکان پیغمبرلرنڭ فضائل شریفه‌لری و مکارم اخلاقلری یگیدن اعاده اولندی، الوهیت و کائنات، احوال نفس و معاد حقنده کاهنلر طرفندن سویلانمش اوهام و خیالات برطرف ایدلدی، بونگله برابر اسلام دینی انسانلر ایچون حقیقت ایشکلرینی آچوب دنیاوی و اخروی ترقیلرنڭ سببلرینی کوستردی.

اسلام دینینڭ اساسی قرآن شریف و رسول اللهنڭ حدیثی اولوب، قرآن کریمنڭ هر بر آیتی علم خزینه‌سی، حدیث شریفلرده حکمت منبعیدر. شمدی ۱٤ نچی عصر اولور قرآن شریف هیچ بر تغییر و تحریفسز گویا بوکون کوکدن اینمش کبی بر حالده‌در.

قرآن شریف، انسانلرنی باطل شیلرگه، آتا بابادن قالمش یاوز عادتلرگه ایارمکدن قوتقاردی. انسانلرنی کاهن و ساحرلرنڭ وهملرندن صاقلاب حقیقت ایشکلرینی آچدی. معرفت خالق، معرفت کائنات، معرفت نفس و معاد کبی شیلرنی تعلیم ایتدی.

حضرت پیغمبرمز، قرآن شریف طرفندن تعلیم ایدلمش ادبلرگه کندیسی قولی و فعلی عموما سیرتی ایله نمونه اولدی. آنڭ اوشبو مشکاتندن صحابه‌لر اقتباس قیلدیلر.

حضرت پیغمبر قرآن شریف تعلیملرنی و اسلام قاعده‌لرنی صاف حالنچه طوتمق، مختلف ملتلر طرفندن اختراع ایدلمش خرافاتلر و رسوم فاسده‌لرندن حمایت أیلمك حقنده اجتهاد قیلدی. اوشبو سببدن یهود و نصاری کتابلرنده اولان بعض معلوماتلرنی یازوب آلمق حقنده اذن صوردیغنده حضرت عمرگه: «امتهوکون انتم کما تهوکت الیهود والنصاری....» دیه منع ایتدی (معناسی: بن سزلرگه آق و پاك اولان دین کتوردم. والله موسی پیغمبر بو کون سلامت اوله ایدی، آنڭ دخی بنم دینمه اتباع ایتمکدن باشقه چاره‌سی اولماز ایدی، دیمکدر). حالبوکه موسی پیغمبر بنی اسرائیل پیغمبرلرینڭ الڭ بیوکلرندن اولور. اگرده آنڭ پیغمبرمز دیننه تابع اولمقی لازم کاسه، باشقه پیغمبرلرنڭ هم آنڭ دیننه ایارمکلری لازم کله‌چگی معلومدر. اسلام دینی جمله دینلرنڭ اعلاسی و اکملی همده اوتکان پیغمبرلرنڭ فضیلتلرینی و طریقتلرینی جامع اولدیغی ایچون باشقه پیغمبرلر ایاره‌چك مرتبه‌ده اولمقی‌ده لازمدر.

پیغمبرمز حضرتلری تحریف یوللرندن غایت احتیاط ایتمش و تحریف سببلرندن صاقلانمق حقنده امتلرینه امر قیلمشدر. «خلط الملة بالملة» سببندن اولان تحریفدن یوقاریده مذکور حضرت عمرگه آیتمش

سوزلری ایله منع ایتمشیدی. اما تهاون سببلی اولان
تحریفدن: ما من نبی بعثه الله امته قبلی الا کان له
من امته حواریون و اصحاب یأخذون بسنته ....
ثم تخلف من بعدهم خلف یقولون ما لا یفعلون» کبی
حدیثلری ایله منع ایتدی و مقدمگی امتلرده تهاون
سببندن دین فطریدن و پیغمبرلرنڭ سنتلرندن آیر-
لمقلرینی کوستردی و دخی: «لا تشددوا علی انفسکم
فیشدد الله علیکم» حدیث شریفی ایله رهبانلق طریقندن
امتلرینی نهی قیلمش و ایسکی دینلرنڭ رهبانلق
طریقی ایله‌ده تحریف اولندقلرینه اشارت ایتمشدر.
«ما بال اقوام یتنزهون عن شی اصنعه...» دیه افراط
تعمقدن هم نهی ایتمش و ایسکی دینلرنڭ تعمق
سببلی‌ده تحریف اولندقلرینی بیان قیلمشدر. «من
احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد» حدیثی ایله
تورلی قیاسلر رأیلر ایله دینده اولمغان عقیده‌لر،
عمللر احداث قیلمقدن نهی ایتمشدر. بوشی هم تحریف
سببندن اولوب کوب ایسکی دینلر بونڭ سببندن
یوغالمشلر ایدی. یولدزلرنی معبود تانیمق، صنملره
تابونمق، صورتلره عبادت ایتمك هر تورلی قیاسلر
سببندن حاصل اولمشیدی. «من اتی کاهنا فصدقه بما
یقول فقد برئ مما انزل علی محمد..» همده: «ولا
تأتوا الکهان..» حدیث شریفلری ایله کهانتدن
منع ایتمشدر. چونکه دینلرنڭ کوبسی کاهنلر طر-
یقندن تحریف ایدلمشلر ایدی. «اتبعوا ما انزل
من ربکم. ولا تتبعوا من دونه اولیاء» آیت کریمه
لری ایله، معصوم دگل انسانلرغه تقلید ایتمکدن
نهی ایتمشدر.

علم و معرفتنی معصوم دگل بیوك آدملرگه منحصر
صایوب‌ده آنلرنڭ تعلیملرینه گنه قاراب طورمق وهر
درلو ادب و قاعده‌لرنی آنلردن‌غنه آلوب طورمق
منهیدر. زیرا بو شی تحریف سببلرندن اولوب پك
کوب دینلر اوشبو سایه‌ده تحریف اولنمشلر. حضرت
عیسی دینی، معصوم دگل پاپالرنڭ تعلیملرینه حصر
ایدلمك سببندن تحریف اولنمشدر. چونکه بر وقتده
قاتولیق عالمنده اولان دینی تعلیملر بتونسی کلیسه
گه مخصوص اولوب باشقه‌لرنڭ بو اشگه مداخله
ایتمکلری جائز کورلماز ایدی. اسلام ایسه بونڭ
عکسینه اوله‌رق تعلیم و تعلم ایشکلرینی هر کیم
ایچون آچیق قیلمش حتی تکلیف أیلمش و هیچ بر
مخصوص آدملرگه‌گنه حصر ایتمامشدر.

«لا تجتمع امتی علی الضلالة..» حدیثی ایله
اساسسز اتفاق و قرارلردن نهی قیلمش وهر خصو-
صده اولان اجماعار، عقل و حکمت یاکه شرعی سند
اوزرینه بنا ایدلمك لازم کله‌چکینه اشارت ایتمشدر.
ایسکی دینلرده‌ده بعض بر اجماعلر اولسه‌ده اصلسز
و سندسز اولدقلرندن ضلالتگه سبب اولمشدر.

رسول الله علیه السلام تحریف یوللری اولان
اوشبو مذکور شیلردن صاقلانمق ایله بیورمش وبو
خصوصده بونده یاد ایدلمش حدیثلردن باشقه کوب
حدیثلر وارد اولمشدر. دیننی تحریف ایدوچیلر
پیغمبرمز لساندن ملعون اولمشلردر.

خلاصه: تحریف، فطری و آلهی دینلرنڭ
اوستلرینه کلمکده اولان بر بلادر. شونڭ ایچون
بو طوغروده قرآن شریف و حدیثلرده کوب تنبیهلر
وارد اولمشدر.

امام و مدرس سرورالدین.

باشقردلر (*)

ایشته، نیپلویفنڭ بو اورلغی یرینه دوشدی.
قارغالی مسلمانلری پروکلاماتسیه‌لرینی قزافستانغه
ایلتوب تارانو ایلان قزاقلر باشقردلره هجومه باشلا-
دیلر. خاتون قزلرینی تالاب آلوب، تورلیچه حقارت
ایتدیلر. باشقردلر بو رسوالقنی کورو ایله چداشا
آلمای، مقابله‌یه کرشدیلر. لکن طبیعی قزاقلر اوز
یرلرنده باشقردلره غالب کلوب، قایسینی اوتردیلر
و قایسینی جراحتلدیلر. و قالغانلری کوچ حال ایله

(*) ١٥ نچی عدددن ما بعد.

جانلرینی قوتقارو ایچون جایق یلغه‌سینه تابا قاچوب کیتدیلر. ایشته نیپلویف بو اشلرنڭ بارچه‌سندن خبر آلوب توره ایدی؛ جایق نهری تکره‌سنده‌گی صاقچی عسکرلره قاچوب قایتا تورغان باشقردلری منع ایتماو ایلان امر ایتدی. بو باشقردلر جایق نهرینی کچوب، نیپلویفکه کلدیلر. نیپلویف بارچه‌سندن اوتکان گناهلرینی عفو أیلدی. باشقردلر بو خوارلقلری یوکلی آلمای، جییولشوب واروب قزاقلردن اوچ آلورغه نیپلویفدن اذن صورادیلر. نیپلویف آچیقدن آچیقغه اذن ویروگه اویالوب، اوستدنگنه: «آلای ایکی قرداش صوغشوب قرلشوب یورمگزلر. آندی معناسز نزاعلری قویگزلر!» دیگان بولدی. اما، ایکی آراغه دوشمنلق یرلشسون ایچون باشقردلرنڭ قزاقلر اوستینه واروینی بیك استیدر ایدی. شونڭ ایچون آستدنغنه اوزینڭ ترجمانلری واسطه‌سیله اوزی طرفندن هیچ منع اولمیه‌چغینی باشقردلره آڭلاتدی هم جایق نهری تیکره‌سنده‌گی صاقچی عسکرلره، باشقردلرنی قزاق یرینه چغودن منع ایتماو ایله امر ایتدی.

باشقردلر نیپلویف طرفندن اشنڭ حقیقتنی‌دوشنو ایلان الوغ عسکر جمع ایدوب قزاقلر اوستینه اوچ آلورغه کیتدیلر. قزاقلر ایسه باشقردلرنڭ کلولرینی خاطرلرینه کتورمای، اسیرگه آلغان یاش قز و یاش خاتونلر ایله کیف صفاده یاتا ایدیلر. باشقردلر آڭسزدن قزاقلر اوستینه هجوم ایدوب، نه قدر یسینی قلچدن کچوردیلر و نه قدر خاتون قزلرینی، حیوان و ماللرینی تالاب آلوب یرلرینه قایتوب کتدیلر.

«نور علی خان» بو خبری ایشدو ایلان نیپلویفکه خبر کوندیروب، باشقردلرغه بو اشلری ایچون جزا ویرمه‌سینی اوتندی. لکن نیپلویف نور علی خان سوزلرینه التفات ایتمیچه‌ایلچیسینه «باشلاب قزاقلر اوزلری یمانلقلر قیلدیلر؛ باشقردلرنڭ هیچ ضررلری اولماغان حالده هجوم ایدوب قدرسز ایتدیلر؛ باشقردلرنڭ بو اشلری جوابقنه قایتارو اولدی» دیه ایتوب یباردی. شولای ایدوب، نیپلویف اوزینڭ اوستالغی آرقاسنده باشقردلرنڭ حاضرگی فتنه‌لرندن خلاص تابدی هم کله‌چك وقتلرده‌ده قزاقلر ایله برلشوب روسیه‌گه بلا اولو احتماللرندن قوتولدی.

بو اختلالده ریاست ایدوچی شول وقتنڭ اڭ اعتبارلی علماسندن «عبد الله ملا» دیگان آدم ایدیکی یوقاریده ذکر اولنمش ایدی. بو آدم اختلالدن صوڭ حکومت کوزینه کورنورگه قورقوب، اوزینڭ شاگردلریله برابر اورمان آرالرینه قاچدی. حکومت بو آدمنی سلامت اولدیغی حالده توتوب آلونی استه‌دکندن «بر آدم بوملانی تریل‌ته حکومتکه تسلیم ایلسه اول آدمگه بیش یوز صوم بولەك ویرله‌چك» دیه ١٧٥٥ سنه‌ده ١١نچی اوکتابرده هر طرفقه اعلانلر تاراتدی. بولایده اولماغاچ: «بو ملانی توتوب حکومتکه تسلیم ایدن‌آدمگه مڭ صوم مکافات ویرله‌چك» دیه ١٧٥٦ سنه‌ده برنچی آپریلده یاڭادن اعلان ایدلدی.

شولوق سنه‌ده ٨ نچی آوغوستده «اوفا» دن یوز ایللی چاقرم مسافه‌ده بو ملا، سلیمان نام میشار اسطرشیناسی طرفندن قولغه آلندی. شویله‌که بو ملا کوب وقتلر اورمان آره‌لرنڭ قاچوب یوری تورغاچ، آبدیراب «آزاق» اسملی قریه‌ده «ایش نظر» اسملی اوّلدن بلش کشیسینه کلمش ایدی. بو آدم اویده اولماغاچ نه مقصود ایله‌در شول ایلنڭ مسجدینه کردی. اتفاقی اوله‌رق شول وقتده بر آدمنڭ نرسه‌سی یوغالوب، شول نرسه‌نی ازلرگه تنتو چقمش ایدی. شول وقتڭ تنتوگه چقغان آدملرگه نچوك اولسه‌ده مسجدده بر آدم وارلق معلوم اولوب، قاراق اولو گمانیله بعضیلری قارارغه واردی. بو مسکین، کشی کله باشلاغاچ قورقوب، قرغه تابا چغوب یوگردی. سلیمان نام (*) اسطرشینا آطقه بنوب قووب توتدی هم کم ایدکینی بیك تیز آڭلاب، الوغ بر قاراول ایله «اوفا» غه کوندردی. «اوفا» دن «اورنبورغ» غه، آندن «پیتربورغ» غه یبارلدی.

(*) ١٧٤٨ سنه‌ده تیپتار فتنه‌لرینی باصوده حکومتکه یاردم ایدوب بر قاچ آلغان آدم.

پیتر بورغ‌ناشی باقلدقدن صوڭره "Шлиссельбургъ" کرپیستنده عمری بوینچه حبس ایدلو برله حکم ایدلدی. بو کرپوستده بیش ییل قدر توردقدن صوڭره صاقچیلر یوقلاغان وقتده قاچوب چقوب، بالطه ایله بر یولی بیش صاقچی صالداتلرنڭ باشلرینی چاروب اوتردی. شول وقتدوق اوزیده شول کر- پوستنڭ یاننده دنیادن اوتدی. لکن اولمینه سبب نه اولدیغی آچق معلوم اولمدی. زیرا تننده هیچ بر جراحت اثری یوق ایدی. صوڭره کرپوستنڭ آرت طرفنده بر چوقر قازیلوب، گوده‌سی شول چوقر غه ارغتلدی. توتوب حکومتکه تسلیم ایتکان سلیمان آغاده وعده قیلنمش مڭ صومنی آلغانچی اولوب کیتدی. اوزندن صوڭ اون دورت یاشلک الکان اوغلی پیتر بورغغه چاقرلوب، آنده ایمپراطریتسه‌نڭ اوزی طرفندن الوغ التفات و احسانلر کوروب، مڭ صوم آقچه‌نی آلوب قایتدی.

منیر هادییف.

«شورا»: اوشبو سلیمان اسطرشینا، دیڤ ایوف فامیلیه‌سنده بر آدم اولوب نسل و نسبی استرلیتاماق اویازنده «توقای» اسملی قریه‌ده‌در. بونلردن ابوبکر احمدجان اوغلی اسمنده بری ترکستانده ڤایاننی غوبیرناتور حضورنده ترجمان اولەرق خدمت ایتدیکی معلومدر. بهادرشاهنڭ حکمی ١٧٥٧ نچی ییلده اولوب، قول و آیاقلری بغاولی حالده طورمش و ٤٦ یاشنده حالنده ١٧٦٢ نچی ییل ٢٤ نچی ایبولده وفات ایتمشدر. خاتونی ایله ایکی قزی مسقواغه ییبارلمشلر ایدی، عاقبتلری نه اولوب قالدیغی حقنده معلومات تابمادق. ترکیچه و عربچه، عموما اسلام اثرلرنده بونڭ حقنده بر سطر قدر اولسون خبر اوچراتا آلمادق. فقط روس مؤرخلرندن بعضیلری: «حیله‌کار قیافتلی، سوزینی عقل ایله سویله‌وچی، پك عالم، اورتا بویلی، آریق یوزلی، سقالسز» ایدی، دیبورلر.

یاصالمه کوزلر.

یاصالمه تشلر ایله یاصالمه آیاقلر دنیاغه کوبدن چقغانلر، خلق آراسینه بیك کوب طارالغان، بارکشی دیرلك آنلرنی و آنلرنڭ فائده‌لرن بله، بوقوراللر بیك کوب بیچاره بولغان کشیلرگه یاردم ایتولری سببلی اوزلرن کشیلرگه طانتقانلر. نیچه یوز و نیچه مڭ کشیلر بولارنڭ فائده‌سن کورمکده، بولارنڭ یاردمی آرقاسنده نیچه مڭلر کشیلر باشقه‌لرنڭ کوزینه تیلمرودن قوتولغانلر؛ شونڭ ایچونده آغاچ آیاقلر توغریسنده یازوب طوروده کیراك توگل، هر کمنڭ آنی کورگانی حتی طوتوب قاراغانی ده باردر. اوتکان زیانلی صوغشلردن صوڭ بو اعضالردن محروم بولغان مسکینلر بیك کوب بولدیغندن قایده‌غنه بارساڭده بولارنڭ آغاچ آیاقغه آطلانغان ده آزراقغنه آقصاقلاب آلدیڭه کیلوب چقغانون کوررسڭ.

آدملرگه نیچوکده بولسه یاردم ایتارگه طرشوب یوری تورغان الوغ ذاتلر کوزسزلرگه‌ده شولایوق یاردم جاین طابقانلر، آنلرنڭ طرشوی ایله، دنیاغه یاصالمه کوزلرده چقغان، بولارده کوزسز قالغان کشیلرگه کوب فائده بیرمکده‌لردر. مونه بو یاصالمه کوزلر بوگارچی کوب خلقغه معلوم توگل، بیگراکده بزنڭ تاتارلرنڭ بو نرسه حقنده ایشتکا- نلری آز بولور. شونڭ ایچونده بو توغریده روس ژورناللرینڭ برسنده یازلغان بر مقاله‌نی ترجمه قیلوب اوقوچیلرغه تقدیم ایته‌مز.

بو کوزلر اوزینه باشقه بر پیالادن آدم کوزینڭ روشینه کیتروب یاصالغان بوله‌در؛ شول پیالانی، کوزلرن جویغان کشیلر قباقلرینڭ آستینه قویوب یوریلر. لکن شول قدریسی بارکه، بو یاصالمه کوزلر برله یاصالمه تش، یاصالمه آیاقلر آراسنده بایتاقغنه آیرما بوله. بیلگیلی یاصالمه تش،

چن نش کبك آشلرنی چاینارگه حتی قاطیراق نرسه‌لرنی واطارغه‌ده یاراغان شیکللی یاصالمه آیاقده بر آز کیمچیلك برله بولسه‌ده چن آیاق خدمتن ایته، اوزینك اوستینه منگان کشینی هیچ یقمای، نیتمه‌ای قورقنچسز، کیره‌ك برینه یورته آلادر. اما بو کوز ایسه، دنیا طورمشینه بیك کیراکلی بولغان کورونی بیره آلمای؛ شولای بولسه‌ده صوقور کشیلر ایچون بولغان فائده‌سی سویله‌ب بترگیسز کوبدر. بوندای کوزلر بیگرا که‌ده یوزنی، کورنشنی کورکاملتو ایچون طوتولادر. ایسابله‌گان کشیگه بوده بیك زور فائده. چونکه براونك کوز آلمالری آقغان بولسه بو کشینك یوزنده کورکاملك بته، کوز اورنلری ایچکه باتوب، کشینك کشیلگن بوغالتور روشده یامسز بولوب تورالر. مونه بوندای حاللرگه توشکان مسکینلرگه دنیاده بر باردمچی بولسه، شوشی یاصالمه کوزلرگنه بولا آلا، بولارغنه بو آدملرنك قایغیلرن طاراتوب، بولارغنه کوکلن طنچلندره‌لر.

بوندای کوزلر، صوقورلرغه پیدا بوله تورغان بایاغی یامسزلکلرنی بتردیکی کبی برافندراق قاراغانده ایکی کوزی صاو دیب توررلق چیبارلکده بیره. قصقه‌سیغنه، قاراب طوروغه چن کوز بوله‌ده قویه‌در. بوندای کوزلر ایتکانبزچه کشیگه کورکاملك بیرگان کبك باشقه جهتدن ده کوب فائده‌لر کیتره. تجربه‌لر برله بلنگان، کوز صوقورایسه آلماسی آغوب بوش قالغان کوز اورنلری بلدن بل چوقرایه، صزلی آورتا باشلی؛ بیگره‌که بوندای اوزگاروار، بوندای قیینالقلرنك کیلوی باش بالالرغه، تنینك اوسوی آلماشقان کشیلرگه بوله؛ بر کوزی صوقور بولغان بالانك کوزلی یاق بیتی اوسه‌ده صوقور یاغی کیره‌کنچه اوسمی کچکنه، یوفاکوینچه قاله بیره. مونه شول روشچه اول آدمنك یوزینه قارارغه قزغانچ بر یمسزلك طوا. اما بوندای یاصالمه کوز توتقان کشیلر بو قایغولرنی کورمی، صاولغی بتون، باشقه کشیلرنکی کبك اوك ایکی یاق بیتی ده بردای اوسکان بوله. دغی آلماسی آقغان کوزنك قاباقلری بورشوب کرفکلری کوز ایچینه کره‌ده صوقر کوزدن هر وقت یاش آغوب طورا باشلی؛ اگر یاصالمه کوز قویغان بولسه بو قیینلقلر بولمی. آندن صوك یاصالمه کوزلر، صوقور کوزگه چوب کروب اوطوروی سببندن نچارلنوندن ده صاقلیلر. دیمك، یاصالمه کوزلرنك صوقور کشیگه ماتورلق بیرو یاغندن فائده‌سی بولغان شیکللی، سلامتلك ایچونده فائده‌لری بار.

بو اوزی یاکا هنر توگل، دنیاده بایتاق یاشه‌گان، میلاددن (۲۸۳ - ۲۸٤) یللر بورن کشیلر بونك فائده‌سون کوره باشلاغانلر. بیلگیلی؛ اول چاقده یاصالغان کوزلر، زمانبزده‌غیدای شوما، هیبت، چن کوزدای بولماغان، چوب جوقاغنه تیرینی بر توگاره‌ك معدن پلاستینکه اوستینه یابشدروب، شوکا کوزروشلرن توشرگانلرده، بر کوز بولغان. XVI عصرلرده آلتون باقر کبك معدنلردن قیوب اشلاگانلر. شول روشچه زماننك اوزگاروی ایله بو هنرده یلدن یل یاخشیلانه، ایبلنه باشلاب بو بزنك زمانبزده ایسکینکچ یاخشیلانغان، استعمال قیلورغه کوب فائده بیرورلك درجه‌گه ایرشکان.

حاضر بونی یاصی تورغان فابریکلر کوب بولسه‌ده بولارنك آراسنده کشیلرگه فائده‌لی روشچه اك یاخشی کوزلر یاصاو، گیرمانیالی «میللر- اوبری ایز» دیگان کشیگه میسر بولغان. بو ذات، بو توغریده اوزینك کوب یللر طرشوی آرقاسنده اوزینه بر تورلی پیالا طابقان. میللرنك شوشی پیالاسی ایله اشله‌گان کوزلری باشقه فابریکلرنیقندن ایبلی، نق بولوی ایله برابر بیك کوب آرزانده بوله. میللر، یاصاغان نرسه‌لرن بویاب نیتوبکنه اشله‌می، صاف اوزی طابقان چاچکه‌لی، نورلی پیالادنغنه اشلی‌در. شولایوق، اشل‌نه‌سی کیلگان کشی‌نك باروب قوشوون، قویله‌چق کوزنك، زورلق، توس، کرفك، قاباقلرینه قاراب اشله‌ونی یاراتادر. میللرنك بولای صاتارغه اشله‌گان کوزلریده کوب، کیره‌ك کشی دوقتورلرنك شهادتی برله اوز کوزینه یارارلقلرن هر بر زور آپتیکلردن طابارغه بوله‌در. یاصالمه

کوزلرنڭ عجبلنورلك صفتلرندن برسیده ، یراقدانراق قاراوچیلرغه هیچ سیزلماسلك ، طازا کوزلر کبك ایلنوب یورولری . بولای یاصاب اوطورتلغان کوزلر ، چن کوزلر ایله برگه هیچ مشقتسز ، کیره‌ك بولغان یاقغه أیلنه بیره‌لر ؛ بونگده سببی شـول ، کوزنڭ آلماسی آقسـه ده بتونلای آغوب بتمای ، توبنده بر قدری اعضالری هم طامرلری قاله ایکانده ، یاصالمه کوزلرنی شـول قالدق اعضالرغه جایلاب اوطرتلدیغندن ، بو کوزده چن کوزنڭ قالدقلرینه ایاروب آدم تله‌گان یاقغه بورلوب یوری بیردیکندن ، قاراوچیلر هیچ نی سیزمی‌لر ایکان . بونی توبانده‌گی واقعه‌ده درستلی‌در . صوغشده بر کوزی صوقورایغان بر توره‌نڭ ، یاصالمه کوزی بولغان ، توره بو کوزنی کوندز کوز اورنینه اوطورتوب یوری ایکانده کیچ یاتقانده بونی صالوب ، صو برله یووب ، طارتماسینه صـالوب قویه ایکان . توره‌نڭ کوبدن توگل گنه یاللنغان خدمتچی‌سی بولغان ؛ توره ، عادتی اوزه‌رینه ، تیگی خدمتچیگه بر استاکان صو برله بر طاس کیتوررگه قوشقان ، بولار کیترلگاچ توره بر کوزن ، بارماقلری ایله هیچ اینتکماسدان طارتوبقنه آلغانده صوغه توشرگانده یبارگان . مونه عجب! یالچی‌نڭ توره‌سی بر کوزن طارتدیده آلدی! بیلـگیلی ، بو اش یالچینی صوڭ درجه آبدراتقان ؛ اول مسکین یالچی ، بو اشکه بیك آبدراب ، بر نیچوکده توشینه آلماغاچ « بوندای زور توره‌لرنڭ کوزلری آلنوب ، قویلوب یوری تورغان بوله ایکان » دیب ، طاس ایله استاکاننی توتقان کویگه هیچ سلـکنمایچه آبدراب بر اورنده تورا ایکان . بونڭ بولای چقمای تورغانون توره کورگاچ بر آز عجبلنو بره‌ك « سزگه طاغی نی کیره‌ك ؟ » دیب صوراوینه مسکین یالچی‌ده بیك قور-قیغنه ، قالطراغان طاوش برله « الوغ درجه‌لی توره! ایکنچی کوزگزنی‌ده آلوب بیرساگز ایکیسون برگه یوار ایدم » دیگان .

بو یاصالمه کوزلرنڭ ، آیتکانبزچه یورتـکان وقتده کوب فائده‌سـی بولغان کبك ، اگر کیره گنچه استعمال قیلنماسه زیانیده یوق توگل . اگر قویلغانی جایلاب قویلغان بولماسه ، کوزنڭ توبنده قالغان طامر لرنی قوزغاتا ، قرا هم صزلاتادر . بولای بولا تورو بیك اوزاغراق یورسه بارا ، بارا طازا کوزگه‌ده زیان کیتره باشلی . اگر براونڭ کوزن آورتدرغانی سیزلسه ، بزنڭ تاتارنڭ عادتنچه ، یوق بونرسه فائده سز ایکان ، اورص مینم کوزمنی أره‌م ایتار ایچون ، دشمانلق ایله ئلله نرسـه بیرگاندر دیب ایدانـگه کوتاروب به‌ررگه یارامی ، بلـکه دوقتورغه کورگازرگه تیوش .

حسن‌الدین کریموف . « ترکستان » .

حکمت اسلامیه

٧

اخلاق و آنی تهذیب .

اسلامیتنڭ برنچی خدمتی انسانلرنڭ اخلاقلرینی تهذیب ایدوب ، آنلر آراسنده اخوت و محبت یر-لشدرمك اولدقندن ، بو حقده اسلام عالملری خصوصا غزالی حضرتلری غایت قیمتدار اثرلر قالدرمشاردر . ایشته بن ، غزالی حضرتلرینڭ « احیاء العلوم » ندن ترجمه واقتباس ایده‌رك بو مقاله‌نی یازه‌من :

« خَلْق ، خُلُق ایکسی ایکی کلمه بولوب ، برنچیسی انساننڭ ظاهری صورتنه ، صوڭغیسی انسـاندن عادت اوله‌رق هیچ بر مشقت ورنجوسز صادر اولغان فعل‌گه دینلور . مذکور فعل ، انسـاندن هر وقت صادر اولوب‌ده عقل و شریعته موافق اولسه گوزل خلق اولوب ، اگر بالعکس عقل و شریعته مخالف اولسه ، یمان خلق دینلور . خلقنڭ تعریفنی : « انساندن عادت اوله‌رق هیچ بر مشقت ورنجوسز صادر اولغان فعل » دیدك . چونکه بر آدم بر اشنی کوڭلی رنجوب گنه قیلسه یاکه آنی قیله‌قدن بر غرضی اولسه یاخود هر وقت صادر اولمای سیره‌ك گنه صادر اولسه اول فعل‌گه خلق دیبولماز . بر بای آدم بر غرض

سببلی کوڭلی رنجوب گنه مال صرف قیلسه، نه قدر کوب صرف قیلسه‌ده قیلسون یومارد خلقلی دینلماز. اگر بالعکس بر بیك بای توگل گنه آدم تمام کوڭلینڭ رضاسی ایله بر نرسه‌نی صرف قیلسه، صرف قیلغان مالی اولگی بای آدمنڭ بر ئولشینه‌ده تورمسه‌ده همانده «یومارد» دیگان شریف اسمنی احراز ایدر. مثلا بر آدمنڭ بورنی یا که کوزی گوزل اولمق برلن گنه کورکام آدم دینلمادیکی کبی، بر غرض سببلی نادرا گنه مال صرف قیلوچینی‌ده یومارد دینلماز.

خلق توزلورمی، توزتمك ممكن‌می؟ بر ناچار خلقلی آدمنی کورب‌ده «فلان، سین بو اشکدن قایت خلقڭنی اصلاح قیل!» دینلسه، بعض بر آدملر، «خلق طبیعی نرسه‌در، اوزون آدم اوزینی قصقه قیلورغه قادر اولمادقی کبی بن‌ده خلقمی اصلاح ایدوده قدرتم یوقدر» دیه جواب ویررلر. بو ایسه خطادر. چونکه اگرده انسان‌نڭ خلقی تربیه برلن اوزگارمز اولسه، امر بالمعروف و نهی عن المنکر فرضی اولوردی؟ خلقنڭ تربیه بلن اوزگارمکی عقل نعمتنه خوجه اولغان انسانده دگل حتی حیواناتده‌ده واردر. بر عادی‌گنه آت، اوگرتمك برلن برنچی یخشی آت اولور. دنیاده اولغان نرسه‌لر ایکی نوع اولوب بر نوعسی حقنده انساننڭ آرتدرمق وکیمتمك برلن دخلی اولماز، کوك، یولدزلر کبی. ایکنچی نوعسی تربیه برلن هر تورلی حالگه اوزگارتو، آرتدرو وکیمتو ممکن اولور. مثلا: بر خرما توشنی کوررسز! خرما یغاچی دگل، یمشلگی هم بتمش، لکن شول خرما توشنی یرگه اوطورتوب تربیه ایدلسه یغاچ‌ده اوسار یمش‌ده ویرر. لکن هیچ بر وقتده خرما توشندن انجیر یغاچی حاصل اولماز. شونڭ کبی انساننی تربیه ایدوب فرشته ایدو ممکن اولمسه‌ده، انسان ایدو بیك ممکن در.

انسانلر اخلاقنی تیز قبول قیلوده، یا که قبول قیلماوده دورت تورلی اولورلر. بر نوعسی جهالتی سببلی حسن وقبیحنی آیررلق تمیزدن محروم اولور. بو آدم، یولی برلن تربیه ایدلسه گوزل خلقنی تیز قبول ایده‌ر. ایکنچی نوعسی قبیحنڭ قبیح ایردکن بلوب فقط عادت ایتدکندن‌گنه قیلور. بو نوعسنی اصلاح چیتنره‌کدر. اوچنچی نوعسی قبیحنی تمام لذت برلن قیلور. لکن یخشی آدم کورسه حالینه غبطه ایده‌ر و آندن حیا أیلر. دورتنچی نوعسی قبیح اشنڭ هر برینی قیلور، آنی قیلوده یخشی کشیدن حیا شویله طورسون بلکه شول ناچار فعللری برلن افتخار ایدر و مسلك خبیثنی مدافعه قیلمغه طرشور.

اخلاق‌نی توزتمك نچك اولور؟ اخلاق توزتمگه اجتهاد قیلو تیوش دیدك. بو نچك اولور؟ بر آدم خلقنی توزتمك تلاسه، مثلا یوماردلقنی تلاگان آدم مال صرف قیلورغه سعی قیلور، بر آدم تکبرلك تاشلاب متواضع اولمقنی تلاسه تواضع فعلنی کوچلب قیلسون. شویله ایدوب کوچلانوب قیله طورغاچ، بتونلای طبیعی‌غه ئه‌ورلور، نفس‌گه آغرلق کیترماز. چونکه انساننڭ قلبی هر تورلی ایذ گولکلره مستعد اولوب خلق قیلندیغندن، باره تورغاچ نفس اوزینڭ اصل خلقتنه قایتوب مال صرف ایدو وتواضعلق قیلو مشقتسز اولور. مونی مثال ایله اثبات ایدیك. مثلا بر آدم قمار اوینامغه عادت ایده‌ر، شول قمار آرقاسنده مالندن آیرلور ولوازمندن معزول اولور، آخر بر کون فقیرلك‌گه و خورلق‌غه قالور ومع ذالك شونی بله طوروب‌ده شول قمار اوینامقدن لذت آلور. ایکنچی بر آدم کوگرچین اوچرمغه عادت ایده‌ر. کونی بویی ٤٠ گرادس اسسی‌ده شغللندکندن صحتنی یوغالتور ومع ذلك شول اش برلن اقرانی آراسنده فخرلنور. بر آدم اوغری اولور، یول کیسار، آدم قتل ایده‌ر، آخر آغر جزاغه محکوم اولور، اوزی همانده شول هلاکتینه سبب اولغان فعللر برلن فخرلنور. حاصل اورام سپروچی، قان آلوچی کبی ایڭ رذیل کسب اهللری‌ده اوز آرا فخرلشورلر. اشته بونڭ سببی نرسه؟ سببی ایسه عادتلنمکدر. چونکه: انسان بر نرسه‌نی کوب مرتبه قیلوب الفت حاصل قیلسه، نفسنڭ اصل فطرتنه مخالف اولسه‌ده شول اشدن

لذت حاصل قیلور، ایمدی موندن معلوم اولدیکه : بر آدمنك كوكلی اصل خلقتن یخشیلق غه مائل و یمانلقدن اعراض ایدوچی اولوب خلق ایدلمش دیگان ایدك . ایمدی نفس اصل فطرتنه مخالف اوله طوروبده یوقاریده مذكور فعللردن لذت تابسه ، اصل طبیعتی اولان یخشیلق غه میل ایدوی و آنگا باشده كرها اولسه‌ده صوڭندن تمام لذت ایله قیلاچقی معلوم اولسه كیره‌ك . شول جهتله انسان خلقنی توزتمكنی نیت قیلسه ، یخشی فعلنی كوچلاب قیله باشلاب باره باره عادت اولوب تمام محبت اوزرینه قیلمغه باشلار .

عبدالقیوم بهمانی (جولبات) .

دنیا كتابندن .

دنیا كتابی كون صاین بر صحیفه‌سن آچوب بزنك كوز آلدمزغه قویسه‌ده آدملر آنی اوقورغه عادت ایتمگانلر . ایرته‌دن كیچكه قدر قاراب تورغانلری اوشبو كتاب . حالبوكه كوكللری بتونلهی ایكنچی نرسه‌ده، آنی اوقی تورغان كوزلری یوملغان . موننك ایچون آنلرنی عیب ایتوب بولمی ، طول امل و طورمش دیگان نرسه اختیارسز اینه ، كوز آلدلرنده یاتقان كتابنی اوقورغه ایرك بیرمی . آغزی باشی قانغه بویالوب بتكان و اورامده اولك كبی حالسز یاتوچی ایسركنی كورگاچ اشن و سوداسن قالدروب كم آنك یاننه بارا، كم شوندن تیوشنچه اثرلانه و آنك حالن مطالعه اینه ؟ مونه شوننك توسلی اولك « الله رضاسی ایچون برگنه تین بیرسه‌گزله !» دیوب كیبت آلدنده تره‌لوب طوروچی آلاما و چیركانچ خیرچی خاتوننده‌ده تیوشنچه كوز صالوچی یوق . اگر تچقانلردن قالغان بر شاقماق شكرنی طوری قارامیچه‌غنه بولسه‌ده بیرگه تنزل ایتسه اول‌ده یاخشیلقدن صانالا . . . بو مثاللر دیگزدن بره‌ر طامچی كبی گنه .

مونه مین اوزمده دنیا كتابی اوقوب وقتمنی اوزدراسم كیلمی، اوزم اوقوب بیك كوب معنالر آلاسی اورنده مین حرفلر كوچروب چقوب تیزه‌ك غزته‌گه بیره‌سم كیله، باباغی طول امل .

مونه دنیا كتابینك بر نیچه صحیفه‌سن حرف با حرف كوچره باشلیم . كیلشمگان یا كه اوكغایسز یرلری بولسه مینی بر یاققه سلده‌ب اول كتابقه آچولانورسز .

I

اورام طاش ایله توشه‌لگان، ایكی یاقده بیوك بنالر ، قویاش ایندی بر آز كوتارلگان ، اورام نورغه كوملوب یالطراب طورا، یوروچی كشی آز، چونكه بایرام فلان توگل؛ اوزی ایرته‌گی ساعت، هر كم اوز اشینه كیتكان . كیبتچیلر كیبتلرینه، قانتورشچیكلر كانتورلرینه و باشقه خدمت كشیلری كذلك خدمت یرلرینه باروب اشلرینه یابشقانلر . شولایده اورام بتونله‌ی بوش توگل : ئه‌نه تیلیغرام باغاناسی توبنده شكشوب قوصوقغه كوملوب بلچرانوب یاتوچی بر نرسه‌نی كوره‌سزمی؟ سز آنی، دوكغز دیسزمی؟ یوق اول دوكغز توگل، اول بولایغنه یاتا، مونه اوز اقلامی كشی بولور . «سین كوب اچه آلمیسك!» دیوب ایده‌شلری یوقفه‌غنه مسقل ایته‌لر . آنك كیچه تون بویی تیبكانن كوره‌لر اوزلریده شاق قاتارلر ایدی . شاق قاتماسلقده توگل؛ چونكه قاتیر ینه‌ده قاپتوب بته آلمادی یقلدی . كوره‌سز ایچ، كوننك قای وقتی بتكان، اول همان طورا آلمی ئه‌لی، طورور ایدی هم طوررغه تلی‌ده لكن قوت یوق . «مینی قیناغانلر» دی لكن كم قیناغانن ایسینه توشره آلمی . تشلرن ارژاینا كوزلرن آقاینا ، نیچك بولسه‌ده خاطرینه توشررگه تلی، لكن نه قدر مشقتلنسه‌ده اوینه كیتره آلمی . ایبو آنی قینادیلر ، قیناوغنه توگل حتی ایزگالاب تاشلادیلر . لكن آیاقلی و قوللی كشیلر توگل بلكه آیاقسز قولسز بولغان آراقی شیشه‌لری هم صرا بوطیلقه‌لری قینادیلر ، اما اول اوزی آنی آگلامی.....

آولندن چققانده، اوچ یلدن بیرلی آوروب یاتا تورغان آناسی ، بارلی یوقلی قوتی ایله موننك قولن

قصوب: «به‌بکم زنهار توفیقکده بول، بزنڭ قاراب طورغان کشیمز سبن، شونی اونوتمه بزگه آقچه یبار!» دیگانده: «یارار یارار انکای!» دیه کوزینه یاشلرن کیتروب کورشسه‌ده هم قابقادن چغوب کیتکانده بوگره‌یوب تشلری توشوب بتکان اتکاسینڭ یوتکره‑ یوتکره: «بالاقایم بزنی اونوتمه‌سانه، زنهار شول یرمزنی اوردررلق آقچه یبره کور!» دیگاچ: «یارار الله تله‌سه طرشورمن» دیه وعده قیلغان بولسه‌ده بلمیم نیچك‌در، اول آلارنی اونوتقان. نیچك اونوتماسون آنلر یراق قالدی ایچ. حالبوکه انکاسی ایله انکاسی تمام مونه اوشبو وقتده اوراقارن بیللرینه قصدروب قرغه چغوب بارالر: آنلر طاو فرینه یتکانلر ایندی. بلمیم بولای اوطورا، طورا بارسه‌لر جیر یانینه یتکانده کیچده بولور. کشیلر نه قدر اشله‌گانلر! ئه آلار همان بارالر ئه‌لی. مسکینلر بر آز باراالرده اوطورالر، بر آز اوطورالرده ینه بارالر. آوزلرنده هم کوڭللرنده بار کبی یورتکان نرسه‌لری مونه شول بالالری. اول مسکینلر بیك ماتور بر مغازین تصور ایته‌لر و شونڭ ایچنده آچق یوزلی ماتور کیوملی و ملایم‌غنه بر یکت اویلیلر، آنلر مونه اوشبونی شولای دیوب خیاللانالر، سویلیارده‌یغلیلر، یغلیلرده‌سویلیلر. چونکه آنلر بلمیلر ایچ، اوغللرینڭ مغازین‌دن قوواوب چنوب‌حاضر مویقه‌ده یون‌یووب یورگانن، آنلر قایدن بلسونلر؟ اول مسکینلر شولای اویلیلر، اما بو یکیت نرسه اویلاب یاتا؟ ئه‌نه تاغن تشلرین ارژ ایتدی. اول اوزن قیناغان، یوق کشیلرنی ایسینه توشررگه طرشا. صویار ایدمدی، لکن کملر قیناغانن آڭلامی.

II

ئه‌نه بالاسن کوتاروب یوکره ‑ یوکره باروچی تگی سه‌له‌مه خاتونغه ده قاراگز ئه‌لی. آنی نرسه قووا ایکان؟ بالاسی نرسه ایچونگنه شول قدر شکشی ایکان؟ یاخشیراق یاولق تابماغانمنی، نیگه صوڭ عورت بولغان ساچن کورگازوب بارا؟ آنڭ قولطق آستلری عورت توگلمی، نیگه صوڭ اول رەتلیرەك کولمك کیمه‌گان؟ ئلله آنی صارغه باطروب آلغانلرمی، نیگه آنڭ آیاقلری شول قدر قاتقان؟ قاراگز ئه‌لی تیشك باتینکه سینڭ آرتندن یارطیلای چغوب بارا طورغان قابقارا طابانی قانی ایچ!. یوق... بر آیغنه مقدم، فقط اوتوزغنه کون اوّل اول ده بولای توگل ایدی. ئه اون آی اولگه‌رەك قایتوب اویلاساق بتونله‌ی ایکنچی کورنش ایدی. اول وقتده اول انکاسی یورطنده قز ایدی. اوزی آولده ایبده‌ش قزلری ایله راحتله‌نوب قرغه بارا، پچان جیا، اوراق اورا، آنلر ایله برگه کیندرده آغارتا ایدی. ئه‌لی ده ایبده‌ش قزلری کیاوگه کیتمگان، آنلر همان آولده، آنلر همان اولگی راحت طورمش ده. ئه بو؟ شهردن قایتقان یالتراوق ایتوكلی و قارا بورکلی بر یکت‌گه صوقلاندی‌لاباصا. هم کیکاش ده ایتمادی، طوتدی ده شوکارغه یابشدی هم آنڭ ایله برگه بو شهرگه ده کیلدی. نیك کیلمه‌سون؟ «یکت آول یکتلری کبی گنه توگل؛ بلکه کیبتی‌ده باردر» دیوب اویلادی. اما یکت کیبتچی توگل بلکه بر روسده دۋورنیك ایدی. یارار اوزغان اشنی اوزایتوده معنا یوق. بولر شهرگه کیلوب بر آز طورغاچ مونڭ ایری آوردی. ایری هماندە ترلمگاچ خواجه‌لری بولرنی قووب چغاردیلر. بولر بارلی یوقلی نرسه‌لرن صاتوب نیچك یتدی شولای بر فاتیرغه کردیلر. فاتیرغه کرگانگه نق ایکی آی طولدی دیگانده ایری ئولدی. اوشبو ایکی آینڭ اچنده آولدن آلوب کیلگان بار کبی نرسه‌لرن هم برقاط کیوملرنده صاتوب ایرینڭ تربیه‌سینه طوتوب بتردی. بختسزلك اوستینه بختسزلك ایری ئولگانگه اوچ کون بولدی دیگانده بو اوشبو بالاسن طودردی. مونه قولنده‌غی شکشوب بارا طور‑ غان بالاسی حاضر دورت کونلك. بالاسی طوغاندن صوڭ باری ایکی‌گنه کون فاتیرده طورا آلدی. ایکی کوندن صوڭ فاتیر ایه‌سی آنی قودی. مونه ایکی کوندن‌بیرلی بو مسکینه ناچلیژنی دومده قونمقده. اوزینڭ بر نرسه آشاغانی یوقغه اوچنچی کون، ایمچه‌گنده تمام سوت بتوب بالاسی آچ قالغانغه ته‌ولك

طولدی. اول بالا شونك ایچون شکشی، اول بیت بر نرسه‌ده بلمی...

«بو مسکینه قاین بارا، نیك بولای چابابا یغلوب نیتوب بالاسین توشرورر» دیسزمی؟ اول مسکینه اوچ کون صورانوب مونه بوکون، فقط بو کونگنه بر تین آقچه کوررگه موفق بولدی. ئه‌نه تیگنده‌گی یوقاری اورام چاتنده بالاسینه قاراب یغلاب اوطورا ایدی. بر مرحمتلی کشی اوچراب بر تین صدقه طاشلادی. ای مسکینه شادلاندی ایقواندی! گرچه کوچی بولماسه‌ده آط کبی سیکروب طوروب یوکره باشلادی. اول قایده یوکره دیسزمی؟ ای افندیلر اول مسکینه سوت صاتا طورغان کیبتگه یوکره، اول مسکینه‌نك قولنده بر تین آقچه‌سی بار ایکان بالاسن آچ توتاسی کیلمی، اول بالاسینه یارطی استاکان بولسه ده سوت اچررگه یوکره.... اما بلوب بولمی آق آلیابقچ یابقان سوتچی مالای: «کیت موندن بر تینگه سوت بیره‌لرمنی؟» دیوب قوماسه یاخشی بواور ایدی.

ن. دومای.

میسیونیرلر جمعیتلری

III

مناظره.

قزان مجلسینك قراردن مهم اولانلری کچن عدد ده یازلمشیدی، آنلردن باشقه هم بز مسلمانلرغه مناسبتلی قرارلری یوق دگلدر. مثلا روس غزته‌لرینك خبرلرینه‌کوره، قزان مجلسنك اولان ترجمه شعبه‌سی، دینلر طوغروسنده مناظره ایچون چغارلمش کتابلرنی مسلمان (عربی) حرف ایله باصونی معقول کورمش و بو کبی اثرلرنی باصدرمق و تاراتمق ایچون خزینه‌دن ۱۶ بیك صوم مقدارنك آقچه صورارغه قرار ویرمش. بوندای کتابلرنی پوچته ایله بوش (مارقه آقچه‌سی ویرمکسز بن) یورتمکنی حکومتدن صورایه‌چق اولمش هم‌ده پاراخود وتیمر یوللرده تورلی تیلده اولان دین مناظره‌سی حقنده یازلمش اثرلرنی تاراتوب یوروچی آدملر تعیین ایدرگه اولمشدر.

میسیونیرلرنك قرارلری هنوز رسمی صورتده اعلان ایدلمادی. غیر رسمی خبرلرده خطالر، تحریفلر کوب اولورغه ممکندر. اوشبو سببدن قزان مجلسینك قرارلری حقنده انتقاد یازارغه لزوم اولماسه کرك. بونی ایسه اولگی مقاله‌لرده‌ده بیان ایتدك. حاضرگه میسیونیرلرگه قارشو بر سوزمز یوق. سوزمز ایسه اوزمز (مسلمانلر) گه عائد اوله‌چقدر.

دینی مناظره‌لر، انسانلرنك اجتماعی واقتصادی حاللرینه‌گنه دگل حتی اخلاقی و دینی حاللرینه اولسون بو کونگه قدر فائده کتورمامشدر. بوکا ایسه تاریخ ادیان و تاریخ اقوام شهادت ویرر. اهل اسلامنك «علم کلام» تاریخی اوقولسه معلوم اولورکه دینی بحثلر، ایماننی قوتاندرمك وشریعتنی رسوخ ایتدرمك یرنده، امتنی بر برینه دشمن ایدوب کوب فرقه‌لرگه آیرلمقلرینه سبب اولمش وکیتدکچه اوشبو فرقه‌لر آراسی آچلوب اهالی بر برینه دشمن وخصم صورتنده یاشامشلردر.

مناظره وقتنده غالب اولان طرفنك مطلقا حقلقی و مغلوب طرفنك ده مطلقا باطللکده اولمقی لازم کلماز. حال بویله اولدیغنده مناظره‌دن نه کبی فائده کله‌چکدر؟ بر کیمسه اوزینك سوزگه مهارتی ویاکه باشقه بر حیله ومکری سایه‌سنده صرف باطل اولان بر دعوانی قازانمقی وقارشوسنده اولان آدمنك‌ده علمی تارلغندن و یاکه عصبی اولدیغندن و یاخود مناظره قاعده‌لرینی یرنده استعمال ایده آلمادیغندن مغلوب قالمقی ممکندر. ابو الحسن الاشعری اوزینك آناسینك ایری اولان جبائی ایله مناظره ایدشوب الزام قیلدیغنی مقالات کتابلری روایت قیلورلر. حالبوکه جبائی بوندن صوك هم کندینك مذهبنده

ثابت قالوب اوگی اوغلینك غلبه‌سینه اهمیت ویر-
مامشدر. اون بشنچی قرن آخرلرنده واون سکزنچی
قرن اوللرنده آوروپاده ظاهر اولمش فلاسفه ایله
مناظره‌لرنده خرستیان دین عالملری تمام مغلوب
اولدیلر ایسه‌ده خرستیانلق دنیا یوزندن یوغالمادی
بلکه هنوز یاشامکده‌در. بو نیچون؟

خلاصه: ادبلری رعایت ایدلمادیکندنمی یاخود
«وجادلهم بالتی هی احسن» امرینه موافق معامله
اولنمادیغندنمی اهل اسلامنك اوز آرالرنده اولان
دینی‌مناظره‌لرندن افتراق وانقسامدن‌باشقه‌بر نتیجه کور-
لمادی، بوکونده مختلف مذهبلردن کوبلری منقرض
اولدیلر ایسه بوحال مناظره سببندن‌دگل، بلکه‌مناظره‌لر
کیسلدیکندن طبیعی عمرلری یتوب‌منقرض اولمشلردر.

دینی مناظره‌لر اسلاملرگه خیرسز نتیجه‌لر
ویردیکی کبی خرستیانلر ایچون هم فائده ویرما-
مشدر. خرستیان عالمینه دینی مناظره‌لر جهتندن
کلمش خسارت، تعریف ایدلماز درجه‌ده اولدیغنی
تاریخ بیان قیلور.

لوترنك غلبه‌سی وپروتستان مذهبینك انتشاری
دینی مناظره سببندن دگلدر. درست، لوتر مناظر
بر آدم اولوب کندی مذهبنی اثبات وقاتولیقلقنی
ابطال ایتمك حقنده کوب بحثلر قیلمش وکوب
رساله‌لر نشر ایلمشدر. فقط پروتستانلق شیوعی
بو مناظره‌لردن زیاده زمان مساعده‌سندن وشول
کونلرنك اجبارندن ایدی. ظلم واستبداد آستنده
ایزلمش وتیللری هم فکرلری بغاولانمش خرستیان
خلقی کرك مناظره‌غه مهارتی اولسون کرك اولماسون
اوزلرینی اوشبو فلاکتدن قورتولدرمق حقنده اجتهاد
ایدوچی بر آدم‌گه دورت کوز ایله انتظارده
طوررلر ایدی. لوترنك غلبه‌سی وپروتستانلق
انتشاری ایشته اوشبو کبی زمان‌غه تصادف ایتدکندن
اولمشدر. لوتر ایسه یالکز بر بهانه ایدی.

دینی مناظره‌لردن فائده، خواه اولسون وخواه
اولماسون، میسیونیرلر بونی عملگه قویار اولسه‌لر
اسلاملر البته مدافعه‌گه مجبور اولورلر. فقط بو
کونده اسلاملرده دینی مناظره‌لرگه حاضرلك واقتدار
وارمیدر؟ وایکی طرفده اولان خصملر قوت اعتبارنچه
بربرینه مساویلرمیدر؟

روسیه اسلاملری ایچنده احتمال که-کیم ایله
اولسه‌ده مناظره ایدشورگه مقتدر دورت بیش عالم
اوله‌بیلور اوشنداق. میسیونیرلر آراسنده جاهل بر
صنف اولمق هم جائزدر. بزم سوزمز بویله معدود
آدملرگه نسبت ایله دگل بلکه عمومگه کوره‌در.
یعنی بو کونده اهل اسلام عموما، میسیونیرلر ایله
دینی مناظره‌لر قیلورغه مقتدرلرمی؟

ادیب محترم یوسف افندی بوندن بر قاچ
ییللر مقدم: «دین مناظره لرنده ایرکنچیلك حقنده»
کچوك فقط مندرجه‌سی اعتباری ایله بیوك بر
رساله نشر قیلدی (*). مذکور رساله، هر کیم
طرفندن اوقولمش ایسه‌ده یوقاریده اولان سؤال‌غه
درست جواب اولدیغندن بعض جمله‌لرین اقتباس
یوللو بونده کوچرمکنی موافق کوردك.

محترم یوسف افندی (تقریبا) دیبور: «حقلق
غه خدمت قیلور ایچون مناظره قیلوچیلرنك عقل
ایله عملده بر درجه‌ده اولمقلری شرطدر. اگرده
روسیه اسلاملری ایله خرستیانلر، دین حقنده
ایرکنچیلك اوزرنده مناظره قیلشمق اولسه‌لر، علم
وعقل جهتندن ایکی طرف بر درجه‌ده اوله‌چقلر
میدر؟ بعض سببلرگه کوره «عقل»دن سکوت قیلوب
طوررغه‌ده ممکن. اما بو ایکی خلق «علم» جهتنچه
بربرینه مساویلرمی؟ انسانلرنك علملری
اوزلرینك سعیلری وشخصی تتبعلری ایله آرتسه‌ده
جمعیتلرنك علملرینی عمومیت ایله مکتب و مدرسه
لری حاضرلیدر. بناء علیه روسلر (خرستیانلر)
ایله تاتارلر(مسلمانلر) آراسنده اولان علمنی اولچاو
ایچون هر ایکی خلقنك مکتب ومدرسه‌لرینه کوز
صالورغه تیوشلی».

«روسیه اسلاملرینك دینی مدرسه‌لری بوندن

(*) قزانده «خاریتونف» مطبعه‌سنده ١٩٠٦ ده باصلمشدر.
«معارف» نشری.

آلتى و يديبوز يل ايلك اولان مسلمان مدرسه‌لرى حالنده اولوب، عباسى خليفه‌لر زماننده بغداد و بصره، بخارا وسمرقندده نيندى كتابلردن درس اوقوتلمش ايسه بوكون روسيه اسلاملرى آراسنده هم شونلردن تدريس قيلنه‌در. بونلرده علوم و فلسفهٔ حاضره يوق حكمنده‌در. وروسيه اسلاملرى عالملرى علم و ادراك جهتنچه عرب مدنيتنده اولان قرون وسطاده‌غى درجه‌سندن يوقارى اوزمامشدر. مدرسلر، علم تربيه (پيداغوغيا) دن تمام بى خبرلردر. اوشبو عالملرمز افلاتون، آرسطو، ابن عربى و غزالى كبيلردن يوقارى بر عالم اولديغنى بيلماديكلرى كبى شويله بر عالم اوله‌چغنى‌ده فكرلرينه كتورمازلر. علوم و حكميات جديده‌نك مؤسسلرى اولان باقون، ده‌قارت، لايپنيچ، قانت اثرلرى دگل، حتى اسملرى‌ده پك كوبلرنك معلومى دگلدر. حالبوكه علوم حكميه، علوم دينيه‌نك اڭ قوتلى ياردمچيسيدر. اوشبوڭا كوردركه عرب مدنيتى زماننده يونان فلسفه‌سى مطالعه و تدقيق، شرح و ايضاح قيلندى. اسلامنى نشر و مدافعه حقنده افلاتون آلهى وارسطو فكرلرندن استفاده ايدلدى، فقط صوڭره كلنلر، اولگيلرنك يوللرندن يورماديلر، حكمياتده‌گنه دگل، حتى اصل علوم دينيه‌ده دخى زمان اوزمق سببندن حاصل اوله‌چق تكمل طريقنى تعقيب ايتماديلر، دينلرگه مخصوص تدقيقات و انتقاد طريقلرينى اوگرنماديلر، حتى اوگرنمكدن‌ده قورقديلر، خرستيان اوله‌رق اوسديكى حالده بى طرف انتقاد حقنده عالى درجه‌گه ايرشمش استراووس و فويرباخ همده رونان اثرلرينى مطالعه قيلماديلر، اوشبو صوڭ يللرده‌غنه آثورى، كلدانى و عبرانى آثار عتيقه‌لرى سببندن ميدانه كلمش بيبل (تورات و انجيل) حقنده اولان تحقيقاتنى، معلم هانارق آثارينى، لوازى طرفندن، حضرت عيسانڭ الوهيتنى خبر ويرمش دورتنچى انجيل حقنده اولان ملاحظه‌سينى زور مدرسلرمزدن نه قدريسى اوقومشدر، عجبا! . حالبوكه بوكتابلرنك و بو مقاله و اثرلرنك مندرجه‌لرى ايله آشنا اولمق دينى مناظره‌لر طوغروسنده الوغ ياردملرى اوله‌چقدر. اسلام مدرسه‌لرى، مدرس و عالملرى اوشبوروشده اصحاب كهف اويقوسى ايله اويوركن، خرستيانلق دنياسى، دور انتباهدن باشلاب بوكونه قدر بر دقيقه اولسون كوز يوممادى، هميشه آلغه واردى، تكمل يولينى طوتدى. آوروپا و روسيه‌ده اولان دينى مكتبلر، كوب وقتلر اولور قرون وسطى تأثيرلرندن قورتولديلر، زمان حاضر و علوم حاضره‌گه مناسب روشده يڭى اصول مكتب و مدرسه‌لر تأسيس قيلديلر. روسيه‌ده اولان «دوخاونوى آقاديميه» درس پروغرامالرى اصلاح قيلندى، قرون وسطى اصولنچه اولان فلسفه‌لر اخراج ايدلدى، آرسطو فلسفه‌سى يرينه باقون، ده‌قارت، لايپنيچ اثرلرى تدريس ايدلنه باشلاندى، خرستيانلق ايچون ضررلى كورلمش فنلرنى اساسندن بيلور ايچون ديه سينود، اڭ مستعد روحانيلرنى اوقسفورد، غوتينغن، لايدن دارالفنونلرينه يباردى. اون‌سكزنچى عصر باشنده اصلاح ايدلنورگه باشلامش روسيه‌ده‌گى خرستيان دينى مدرسه‌لر كوندن كون ترقى ايتدى نهايت بوكونگى حاللرگه ايرشدى.»

«روسلرده خرستيان دينى درسلرى وعالملرينڭ درجه‌لرينى بيلور ايچون مدرسه‌لرنده اولان درس پروغرامالرينى اوگرنمك كفايت قيلور. - دوخاونوى سيميناريه - اسمنده اولان دينى اورتا مكتبلرده اوقولمقده اولان درسلر بونلردر: عقايد دينيه، روسچه، ايسكى اسلاويانچه منطق، لاتينچه، ايسكى يونانچه، علوم رياضيه، علوم طبيعيه (قوزموغرافيا)، تاريخ، جغرافيا، فرانسزچه، آلمانچه، حسن خط ورسم، پسيخولوغيا (علم احوال روح)، علم تربيه (پيداغوغيا) و غيرلر. خرستيان دينى مدرسه‌لردن مدرسهٔ عاليه (دوخوونوى آقاديميا) ده اوشبو درسلر اوقولنه‌در: آلهيات، منطق، علم احوال روح، مافوق طبيعت (متافيزيقا)، تاريخ فلسفه، تاريخ عمومى، تاريخ روس، نظريات ادبيه، روس و اسلاو لسانى، روس تاريخ ادبياتى، ايسكى يونانچه، لاتينچه، عبرانيچه، آلمانچه، فرانسزچه و انگليزچه. ايشته بوكونده خرستيانلق

حقنده سوز سویلاوچیلر نك آلداغی صفده اولانلری اوشبو مکتبلرده اوقوب چیقمش آدملر در. اوشبو مکتبلرده اوقوب چیقمش یاش روحانیلر، توسیع معلومات ایچون هر تورلی واسطه‌لرغه مالك اوله‌لر، السنهٔ قدیمیه‌نی بیلمکلری سببندن علوم دینیه نك مأخذلری اولان متنلرنی تدقیق ایته آلالر، الك مترقی ملتلر نك لسانلری ایله آشنا اولدقلرندن یاکی نشر ایدلدیکی ساعتی ایله هر تورلی تیللرده نشر اولنمش دینی رساله‌لرنی مطالعه ایته‌لر، بونلرنك پاك کوبلری عرب لسانینی عرب عالملری درجه‌سنده بیله‌لر».

«واقعگه مستند اولان اوشبو بیانلردن معلوم اولدیغینه کوره دینی مناظره‌لر قیلور ایچون روسیه‌ده اولان میسیونیرلر ایله روسیه اسلاملری علم جهتنچه بر درجه‌ده دگللر در. شونك ایچون اوشبو مناظره‌لر، حقیقتکه خدمت ایتمازلر».

محترم یوسف افندی رساله‌سندن اقتباس ایتدیکمز سوزلر شمدی تمام اولدی. یوقاریده اولان: «بوکونده اهل اسلام، میسیونیرلر ایله مناظره قیلورغه مقتدرلر می؟» دیه ویرمش سؤالمزغه، اوشبو یرده کوچرمش جمله‌لردن جواب چیقمش اولسه کرك.

«اظهار الحق»، «شمس حقیقت»، «الجواب الصحیح لمن بدل دین المسیح»، «کتاب الفصل» و غیر بو کبی مدافعه‌لرنی مطالعه‌سببندن گنه خرستیان عالملری ایله دینی مناظره‌لرغه اقتدار کسب ایتمك شبهه‌لیدر.

انسانلر آراسنده الفت و محبت میدان آلمقی مطلوب اولان بر وقتده دینی یا که سیاسی مخالفتلر و مناظره‌لر ضررلی ایدیکنده شبهه یوق. مع ما فیه اوستکه کلوب هجوم ایدنلرگه قارشو آغز آچماقسزین طورمقده مناسب اولماز. اوشبونك ایچون تعدی ایدوچیلرگه مقابله قیلور قدر اولسون علمی جهتدن حاضرلنمك تیوشلی اولور.

میسیونیرلر بوکونگی روسیه اسلاملری ایله مناظره ایده‌چك یرده اوز عائله‌لری ایچنده ظاهر اولمش منکر نبوت و منکر صانعلر ایله مناظره ایتسه‌لر دخی گوزل و زیاده قهرمانلق کوسترمش اولورلر ایدی. مسلمانلر نه قدر ضررلی کورلسه‌ده کورلسون (حالبوکه خرستیانلر و یهودلر ایچون مسلمانلر قدر ضررسز بر قوم اولنمقی تصور ایدلماز) اوز اوی ایچلرنده اولان منکر الوهیتلر قدر ضررلی اولمق احتماللری یوق.

کله‌چك عدده هادی افندی آطلاسف قلمی ایله یازلمش: «بز، هم میسیونیرلر» اسملی مقاله درج اولنه‌چقدر.

یوغوشلی رنجو هم تاتارلر.

انسان اوزینك تننی تشکیل ایتکان اعضالرینی نه‌چاقلی سوسه، اوزینك ملتنی تشکیل ایتکان طوغانلرینی هم شول چاقلی سورگه تیوشلیدر. برته‌ننك اعضالری ایدن اشلرینه کیلگان رنجونی اورتاق ایدوب تانیدقلری، اوشانداق اعضالرنك برینه دشمان هجوم ایتکانده اورتاقلاشوب آنارغه قارشی طوردقلری کبك بر ملتنی تشکیل ایتکان افرادغه‌ده ضرر و یا خود قایغو کیلگانده آنارغه هم ملتنك هر اعضاسی برله‌شوب قارشی طوررغه تییوشلیدر. بورونغیده آتاقلیلغی توگل اسمی ده بیله ایشیدلمه‌گان بعض ملتلر بو کونلرده یوز میلیون چاماسنده ئورچوگانلر. اوقوغانلر، بیلگانلرده دنیاغه خواجه بولوب عمر ایده‌لر. بالعکس بورونغیده بتون دنیانی در سلکتوب طورغان ترك-تاتار آنچق ٢٥-٣٠ میلیون چامالرنده‌غنه بولوب ئورچومی طورالر.

بزنك بابالریمز چواش، چیرمشلر کبك تاریخده اسملری بولمغان ملتلر بولسه‌لر ایدی، بز آنلر اوچون قایغورماس و حاضرگی حاللرینه هم بیگوك تأسف ایتماس ایدك. لکن آنلر تاریخنك ایك یاقطی صحیفه‌لرینه مالك بولدقلری سببلی بز آنلرنی قایغورتورغه بوروچلیمز. سز ایسکی عرب جغرافیه‌لرنده صانلری یوز مك تخمین ایدلگان روسلر

بیوك پترو زمانه‌سنده بولغان ۱۷۲٤نچی یلده‌غی ریویزیه‌ده ۱۳ میلیون بولغانلر. روسیه‌نڭ خلقی ۱۷٦۲نچی یلده ۱۹میلیون، ۱۷۹٦نچی‌ده ۳٦میلیون، ۱۸۱۵نچی یلڭ ٤۵میلیون، ۱۸۵۱نچی یلڭ ٦۷میلیون، ۱۸۹۷نچی یلده ۱٦۹میلیون‌غه ایرشکان.

درست بو آرطو، طوغو سببلی بولغان آرطوغنه بولمینچه روسیه طرفندن ضبط ایدلگان مملکتلرنڭ اهالیسی هم روسیه‌نڭ خلقینی آرتدیرغه شاقتی‌غنه سبب بولغان. آلایده بوکونلرده‌گی روسلر اوزلر یگه‌ده یوز میلیونلاب بار. روسلر آراسنده ئور چوشولچاقلی شب بولسه‌ده تاتارلر آراسنده بالعکس بتونلای یوق. ئورچووی یخشی بولغان مللر هر ایللی یلده بر مرتبه اوزلری چاقلی آرتالر.

روسلر شول قاعده‌گه یخشوق موافق بولوب کیلگانلر. تاتارلرده اول قاعده‌نڭ گل کیریسی کورنوب طورا. مثلا ۱۵۵۵نچی یلده روسیه قول آستینه کررگه‌تلا گانینی بیلدیروب سیبیر بانڭ ایرنیش صووی بوینده خانلق ایدوچی «یدیگر» دن ایوان غروزنی‌غه ایلچیلر کیلگان. «یدیگر» اوز یلڭ قول آستنده ۳۰،۷۰۰کشی (البت تاتار) وارلغینی بیلدیرگان. مونه شول تاتارلر بوکونلرده «هر ایللی یلده بر اوخشاشی آرتا» قاعده‌سینه بناء بش میلیون چاماسنده بولورغه کیرك ایدی. حالبوکه تابول گوبیرناسنده حاضرنده هم قرق مڭدن و بتون مانغولیه ایله سبیر یاده ٤یوز مڭدن آرتق تاتار یوق.

تاتارلرنڭ بوکونگی حاللرینی تیکشروب قاراسه‌ق ناغیده کوڭلسز خبرلر کیلوب چیغا. یادرینتسف نڭ «Сибирь какъ колонія» اسملی بیك‌هیبت بر کتابی وار. اول آنده سبیریا ایناروديسلری و تاتارلر حقنده بیك کوب تاریخی معلوماتلر یازا. سیبیر ایناروديسلرندن خایدان، آسان، آنیوئیت، آماق، ماتور آدالغان نیچه قبیله‌لرنڭ تماما منقرض بولووینی بیان ایده. شوشی منقرض بولغان قبیله‌لرنڭ اسملرندن قایسی برسینڭ ترکی قبیله‌لر ایدیکی آپ آچق کورینوب طورا. ایش بونلر برلانگنه قالمی، حاضرگی زمانده هم بر نیچه خلقلرنڭ انقراضغه طابا سفر ایدولرینی سویلی. ۱۸٦۸نچی یلده ماربنسکی تاتارلری ۲مڭ ٤۳۹بولدقلری حالده اون یلدن صوڭ یعنی ۷۸نچی یلده ۱۸۷۰گنه قالغانلر. بو کیمو، کوچمان (بدوی) خلقلر آراسنده‌غنه بولمینچه شهر و آوولرده هم شولایوق. مثلا: ۱۸۵۱نچی یلده غربی سیبیریاده ٤۰مڭ ٤۷۰تاتار بولوندیغی حالده ۱۸٦۸نچی یلده ۳۷مڭ ۱۵۳کشی‌گه قالغان. یادرینتسف بو چاقلی تیز کیمونڭ سببنی معیشت طارلغی ایله تاتارلر آراسنڭ یوغوشلی آورولرنڭ کوب طارالوی دییوب کورسه‌ته. تاتارلرنڭ یوغوشلی آورولرغه گرفتار بولوب قبر آزوغی بولولری سیبیر باغه‌غنه خاص بولمینچه باشقه یرلرده‌ده هم آڭا اوخشاشلی اوروتار کوب.

۱۸۹۲نچی یلده مسلمانلر شول چاقلی کوب ئولمشاردرکه، روسیه‌ده آنلرغه اوخشاشلی هیچ بر خلق یوق. مثلا: باشقه یللرده‌غی اورطه‌چه ئولوگه قاراغانده ۹۲نچی یلده ئولوچیلر روسلر آراسنده ۱۹پراسینت، لیوتیرانلر آراسنده بیش‌کنه پراسینت بولدیغی حالده مسلمانلر آراسنده ۵۷پراسینت آرتق بولغان. ۹۲نچی یلده مسلمانلر نڭ چیکدن طش ئولولرینه سبب‌ده ۹۱نچی یلده قوتلی آچلق بولو همڭ ۹۲نچی یلده ئولات (وبا) بولوبدر. واقعده ئولات کوچسز هم یارلی کشیلرنی یاراطوچان بولا. شول سببلی ۹۱نچی یلغی آچلقده طاوشالوب قالغان کوچسز مسلمانلرنی قرغانده قرغانغنه. اڭلانادرکه، تاتارلر نادانلقلری شوملغنده قایسی بر اورونلرده هر کون انقراضغه طابا سفر ایده‌لر و قایسی بر اورونلرده بعض وقتلرده آرتسه‌لرده یوغوشلی آورو، وبا بولغان یللرده چیکدن طش کوب ئوله‌لر. مونه بو یلده هم روسیه‌ده وبا بار. «ریچ» غرته‌سینڭ یازووینه قاراغانڭ روسیه‌نڭ هر بیرینی قابلاب آلغان (گرچه بیك کوچلی بولمسه‌ده) موندی وبا روسیه‌غه کیلگانی یوق ایکان. بز مسلمانلرغه بو وباده هم اونکان‌ده‌گیلری کبك برنچی‌لك آلماو اوچون طریشو مطلق فرضدر.

یوغوشلی آورولردن و خصوصیله وبادن صاقلانمق

مبارك اسلام شریعتچه مطلق تیوشلیدر. بز شول شریعت امرینه قارشدیغمز ، امراض ساریه‌لر یعنی یوغوشلی آورولر ایله کوره‌شمدیکمز سببلی الله سبحانه‌نڭ قهرینه دوچار بولوب آغولانغان چینلر کبك قریلدق قریلدق‌غنه. بز همانده اوّلگی نادانلغمزده ، همانده بورونغی مشئوم یا کُلش یولمزده دوام ایتسه‌ك هیچ شبهه‌سز ئولوب بته‌مز. لهذا کوکلنده ایمان نوری و ملت محبتی بولغان هر بر آدمگه تاتارلرنی صراط مستقیمگه صاغلق و سلامتلك یولینه دلالت ایتمك فرض عیندر. قیامت کوننده عمل بازولری صول قولغه ویریلودن نیچوك قورقسه‌ق یوغوشلی آورولردن و بناءً علیه منقرض بولودن هم شولایوق قورقارغه تیوشلیلرمز.

هادی آطلاسی.

حفظ دین

(محترم موسی افندینڭ اوشبو کونده باصلمقده اولان «قواعد فقهیه» نام اثرندن نقل اولندی.)

حیات انسانیه‌ده « دین » اڭ مهم بر رکندر، زیرا انسانلرڭ هر بر حرکتی دینلرینه یعنی قلبلرینڭ سلامتلگینه تبعیت ایدر. قلبی پاك انسانڭ هر بر اشی پاك اولور. قلب سلامت اولور ایسه، او وقت انسانڭ قصدیله وجوده کلور شیلرڭ هر بری سالم اولور. انسانڭ اعمال ظاهره‌سی قلبڭ ترجمه‌سیدر. انسان هر حالده اعتقادڭ تأثیریله عمل ایدر. بر فعلڭ قبیحلگینه اعتقاد باغلامش انسان، حسن اختیار ایله اوفعله ارتکاب ایتماز. بر فعلڭ خیرلگینه ایمان ایتمش انسان، قدرتی وار ایسه البته او فعلی ادایه اجتهاد ایدر. امانتڭ وجوبنه ایمان ایدن انسان هیچ بر وقت خیانت ایتماز. انسانلری هم‌ده حقوقلرینی قلبا احترام ایدن انسان هیچ بر وقت هیچ بر انسانه ظلم ایتماز. سوزی اجمال ایدر ایسه‌ك هر بر انسان هر بر اشده ایماننه کوره حرکت ایدر. حیاتڭ کوزللگی قلب و اعتقادڭ کوزللگیله اولور.

دینڭ ایمانڭ حیات انسانیه‌ده شو قدر اهمیتنه کوره سماوی شریعتلرڭ هر بری، علی الخصوص اسلامیت، انسانڭ ایماننه دیننه اڭ زیاده اهمیت ویردیلر.

شریعت سماویه انسانلری هر شیدن اول، توحیده دعوت ایدر. زیرا کلیاتی جزئیاتی علی التفصیل بیلور الهڭ برلگینه ایمان، خیر اشلره اقدامڭ، شروردن اجتنابڭ اڭ ابتدائی یاخود اڭ قوتلی سببیدر.

انسان تاش و آغاچ، حیوان کبی هر بر شیدن عاجز مواد طبیعیه‌دن برینه یاخود قوتده مثلی ونظیری وار بر قاچ معبود قیلنمش شیلرڭ هر برینه عبادت ایدر ایسه اویله ایمان انسانڭ قلبنه حاکم اولاماز. اویله ایمان انسانی خیر اشلره سوق ایتماز، شروردن منع ایتماز. بوڭا کوره حیات انسانیه‌ده هیچ بر اهمیتی حائز اولماز. اما انسان، کلیاتی و همه جزئیاتی تفصیلاتیله بیلور، خیر هم شرڭ ذره‌لرینه قدر جزا ویرر غالب مطلق الله رب العالمین حضرتلرینه ایمان ایدر ایسه، ایمانی‌ده قطعی ایمان اولور ایسه اویله انسان فسادڭ هیچ برینه مرتکب اولماز. قدرتی وار ایکن خیر اشلری‌ده ترك ایتماز. امانتی عدالتی امر ایدر اللهڭ وجودینه ایمان اقتضاسیله، انسان امانت و عدالت یولنده عمر ایدر. روحڭ بقاسنه اعمالڭ نتیجه‌لرینه ایمان ایدن انسان هر حالده نفسڭ تکملنه سعی ایدر، رذائلدن اجتناب ایتمیه وار قوتیله البته اجتهاد ایدر.

قدره یعنی عالم طبیعتده وجوده کلور شیلرڭ بر قانون مطرد اوزرینه تبعیتنه ایمان ایدن انسان شو دنیاده وار مشقتلرڭ و راحتلرڭ هر برینه بر درجه‌ده تحمل ایدر. قدره ایمان ایدن انسان عجز یوزی کورماز. اویله انسانڭ قلبنه جبانلك طاری اولماز. بلکه هر حالده اویله انسان همت عزیمت صاحبی اولور، علی الدوام هر اشده نشاط هم اجتهادله حرکت ایدر.

دین هم ایمان یالکز لسانده جاری اولور رسمی کلمه‌لردن عبارت قالمایوب بلکه انسانك قلبنه استیلا ایدر «یقین»دن، انسانی خیرات یولنه سوق ایدوب شروردن منع ایدر «وجدان» دن عبارت اولسه، شو معنی ایله ایمان انسانی بلا شبهه عدالت، امانت هم احسان یوللرینه هدایت ایدر، خیانت هم ظلم کبی فساددن منع ایدر، انسانی هم حالده هم استقبالده سعادت صاحبی ایدر.

«دین» و «ایمان»ك حیات انسانیه‌ده شو قدر بیوك اهمیتنه کوره، حیات انسانیه‌یی اصلاح ایچون کلمش سماوی شریعتلرك هر بری «ایمان» مسئله سینه هر شیدن زیاده اهتمام ایدر ایدیلر. حکمتك اقتضاسی ده شو ایدی. زیرا قلب اصلاح قیلنمامش ایکن حیات اصلاح قیلنه‌ماز.

لکن علمای دینك بغیلریله «ایمان» قدسیتنه اهمیتنه غایت بیوك خلل طاری اولدی. دین ابدی عمومی محاربه میدانی اولدی قالدی. دین ــ عقلنك دشمنی، حیاتك عدوی، حقائقك ضدی، درویشلك رهبری، عطالت هم جمودك دوستی، سعادت هم ترقیات یولنده الك قوتلی بر عقبه اولور روشده تلقین هم تلقی قیلنور اولدی. شو حالك تاثیریله «حیات انسانیه ایله دیانت سماویه آراسنده ابدی عداوت واردر» خیالی هر بر انسانك قلبنده رسوخ ایتدی. عالم انسانیتی شو بلای مبرمك استیلاسنده عیب، سماوی شریعتلرده هم‌ده او شریعتلری انسانلره تبلیغ ایدن انبیای کرامده دگلدر. بلکه قرآن کریمك بیاننه کوره، بغی طریقیله اختلاف ایدن اهل علمده‌در. «وما اختلف فیه الا الذین اوتوه من بعد ما جاءتهم البینات بغیاً بینهم» (سورة البقره ـ ۲۱۳)، «ان الدین عند الله الاسلام و ما اختلف الذین اوتوا الکتاب الا من بعد ما جاء هم العلم بغیا بینهم» (آل عمران-۱۸).

هر مقصدی محافظه ایکی جهتله اولور دیمش ایدك. بری جهت ایجابیه، دیگری جهت سلبیه‌در. دینی، جهت ایجابیه دن محافظه ــ حق عقیده‌لری اعتقاد و اصول عبادتی اقامت ایتمکله اولور. اما جهت سلبیه دن محافظه، باطل هم قبیح شیلردن قلبی تزکیه ایتمك هم‌ده مفسده‌سی ضرری وار اشلردن اجتناب ایتمکله اولور.

دین، اعتقاد جهتنه عائد اولور ایسه یالکز اقناع برهان قوه‌سیله محافظه قیلنور. انسانلرك هیچ برینه سیف قوتیله اعتقاد تکلیف قیلنماز. «لا اکراه فی الدین قد تبین الرشد من الغی» (سورة البقره ۲٥٦). «ومن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر» (سورة الکهف ــ ۲۹).

شو ایکی آیت کریمه، بلکه عموما شو معناده وارد آیت کریمه‌لرك هیچ بری قتال آیتلرینك هیچ بریله منسوخ دگلدر. زیرا قتال آیتلری مقاتللرله قتال حقنده وارد اولمش، سیف قوتیله اسلامیتی قبول ایتدرمك حقنده دگل. دینی کرها الزام حقنده قرآن کریمده بر حرف‌ده یوقدر.

بلا شبهه معلومدر، سیف قوتیله اکراه طریقیله انسانه بر قدر کلمات ایمانیه‌یی سویلتمك ممکن ایسه‌ده لکن سیف قوتیله بر عقیده‌یی انسانلرك برینه اعتقاد ایتدرمك اصلا ممکن دگلدر. قلبده رسوخ ایتمامش یاخود طوعا حاصل اولمامش اعتقاد ایسه شریعت اسلامیه‌ده مقبول دگلدر. بوکا کوره ایمانی الزام ایچون قتال، قرآن کریمده اصلا بولنه‌ماز.

قرآن کریمده متعدد سوره‌لرده وارد اولمش قتال آیتلرینه نظر ایدر ایسه‌ك «شریعت اسلامیه ده ایمانی کرها الزام ایچون قتال یوقدر» مسئله سی ثابت اولور.

عبرتلی سوزلر:

عادتدن آرتق نفسلی و شهوتلی اولمق هلاکت وبلاغه توشمك گه سببدر.

آدم اوزینك شهوتنه خواجه‌لق ایتە آلماسه آنك دنیاده طورمقی ایله دنیادن کوچمگی آراسنده آیرما یوقدر.

تربیه و تعلیم

پیداغوغیا .

مطالعه کتابی .

مطالعه کتابی ابتدائی و اورتا مکتبلرنڭ ایڭ مهم کتابلرندندر. مطالعه کتابندن مقصود ، طبیعی و صناعی نرسه‌لرنی ، مادی و ادبی حاللرنی وصف بران شاگردلرنڭ عقللرین طورایتو ، لغت و ادب دائره‌لرین کیڭایتودر. غـایه و حکمتی ، اوقوچیلر عالی و عامیلر آراسنده واسطه بولاچق آنا تلینڭ ادبیاتین بلودر. بر امتنڭ افرادی آنا تلنده اوقورغه یازارغه محبت ایتسونده شول تلده علم و فن کتابلری تصنیف اولنب آرالرنده الفت و طانشونڭ نیگزلری نغیسون ایچون ، شول امتنڭ خواص وعوامی آڭلاشا طورغان اورتا و ادبی تل لازمدر. اش شولای بولغانغه بزده بالالرغه قرائت اوگرتو آرقاسنده ترکی نظم و نثرلرنڭ ترکیب و ترتیبلرینه ذوقلرین آرتـدرمق و کمالینه ایرشدرمك ایچون مطالعه کتابلرین خدمت ایتدرمی چاره‌مز یوقدر . بناءً علیه مطالعه کتابلرنده یازلغان نرسه‌لرنڭ موضوعلری جیڭل بولب بالالرغه یاش وقتده اوقورغه رغبتلی، اوسکاچده عبرت ایچون سویلرگه یارافلی ، جمله‌لری مثل سائر قبیلندن عام و عالی معنالی ، لفظلری طاتلی ، ترکیبلری طبیعی ترتیبده بولورغه تیوشلیدر .

مطالعه کتابلاری هیچ نرسـه‌نی اچینه آلودن ابا قیلمی طورغان بر پاراخود یاکه کوشبل (کشکول) کبی مادی و ادبی تورلی معلوماتنی جیوب بـ نیچه عمومی قسملرگه بولنگان و هر قسمی مختلف قطعه‌لرنی اچینه آلغان بولورغه تیوشلیدر. مطالعه کتابی اوشبو سیکز قسمدن عبارت بولور : برنچی قسم ـ تیوشلی مشروع دعالر . ایکنچی ـ مثل و حکمتلر . اوچونچی ـ نثر و شـعردن قصه و حکایه‌لر . دورتنچی ـ بعض معیشی و صناعی نرسه‌لرنڭ وصفی . بیشنچی ـ بعض مقدس و بعض وطنی شـهرلرنڭ وصفی . آلطنچی ـ دین و ملتنڭ بیوك ذاتلرندن بعضیلرینڭ ترجمهٔ حاللری . یدنچی ـ بعض حیوان ، نبات و احجارنڭ وصفی . سیکزنچی ـ یاڭا چققان نرسه‌لردن بعضسینڭ وصفی در .

کتاب شول سیکز قسـمدن عبارت بولوب هر قسمدن شول موضوعدن چقماغان کوب قطعه‌لر ذکر اولنور . تیوشلی دعالر دیگان ایدك . دعالردن معناسی آڭلا- نورلق لفظی بیك جیڭل بولغانلری ایڭ تیوشلیلردر. دعاده فائـده کیترو و ضرر کیترونی صوراوغه غنه قصـ‌ارتمیچه ، محبت الله‌غه طارتوچی، الله تعالی نی ماقتاو و آنڭ قدرتینڭ اثرلرین سویله‌و کبیلرنی هم کوب ایتارگه کیرك (*) .

(*) کوڭلمزده بیك کوبدن بیرلی یورگان نرسه‌نی مین بونده یازماقچی بولامن اول: بز آوزلرمزده یورگان دعالرنی تیکشرسه‌ك ایکیگه بولنگان تابامز . بری الهی رزق بیر. الهی فقیرلکدن صاقلا کبی طوغریدن طوغری فائده‌گه یولقونی ضرردن صاقلانونی صوراودر. ایکنچیسی فائده‌گه ایرشو و ضرردن صاقلانوغه توفیق بیرو و اسبابین جیڭلایتونی صورامق . بونڭ مثاللری کوبدر . اگر بو ایکی تورلی دعاڭ آیرماسین و دعا قیلوچیغه تأثیرلرین اویلاب قاراسه‌ڭ آرالرنده بیك زور یراقلق تابارسڭ . برنچی نوعلرنڭ تأثیری کشینڭ همتن توشروب آنی شرعا مطلوب بولغان توکل حقیقی مرتبه‌سندن ایندرو و تمام یالقـاولق و هلاکلککه کرگزودر. حال بوکه بز بله‌مز الله تعالی هر نرسه ایچون آنڭ حصولی آڭا طوقطی طورغان اسباب یاراتقاندر، مثلا بایلقنی طرشلق واورطه‌چه مصارف طوتوغه وکسب نڭ یوللرین بلوگه باغلاغاندر. یارلیلقنی یالقاولق وطریق کسبنی بلمه‌ونڭ عاقبتن قیلغاندر . بو الله تعالی نڭ مطرد وکلی بولغان قاعده‌سیدر. بونڭ خلافی بولغان مثگه بر ایکی ماده نادر و ناموس طبیعیه‌دن خارج عد اولندیغندن اعتبارسزدر . اگر آیتولسه اولگیچه صوراودن هم مقصود اسبابین میسر ایتونی صوراودر، بس ایکی آراده آیرماگز بولسز بولادر دیب درست دعالرنی وضع ایتوچیلرنڭ مقصودی البته بیوردیغڭز کبی . ولکن اعتبار آڭا توگل بلکه دعا قیلوچیغه‌در. دعاچیلردن مڭدن برینڭ ده کوڭلینه اول نرسه کیلمیدر . مگر بصیرت اهللری بو- ندن مستثنی اولورلر بونلر آزدنده آزدر. اما صوڭغی نوع دعالرنڭ تأثیری فائده کیترر ایچون مطلوب، توکل بران برگه اسبابینه مباشرت وضرردن صاقلانو ایچون قولنده بولغان جمیع قوتلارینی

تجربه‌لی معلملرنڭ استادلغی بوتان موضوعلر حقنده تنبیه‌گه حاجتنی قالدرمیدر. آلایده بوتان موضوعلرنڭ ده ترتیبی علمی موضوعلر حسبنچه اولمایب بالالرنڭ ادراکلرینه وحاللرینه مناسب بولسون. بالالرغه مطالعه اوگرتو ایچون موضوعلرنڭ آورلق جیڭللگین اعتبار برلن بیش طریق باردر: برنچی طریق ــ قطعه، شرح و ایضاحگه محتاج بولمغان جیڭل بولسه، معلم شاگردلردن برین اوز آلدنده مطالعه ایتدررقچقرب آڭلاب درست اوقورغه قوشار باشقه شاگردلر طاوشسزغنه برگه اوقی باررلر. بو وقتده معلم بالالرنڭ آڭلاب و آڭلامی اوقی بارورنی دقتلب بلورگه تیوش. بونڭ علامتلری بار: اگر بالا طنچ قاوشامی غنه اوقی بارسه آڭلاغان اما قاوشاغان آبطرانغان یاکه یالقاولانغان روشده بولسه آڭلامغان بولادر. آڭلانماو تقدیرنده قطعه‌نی ایکنچی مرتبه اوقوتب یاکه شرح و تفصیل برلن آڭلاتمق کیرك.

ایکنچی طریق ــ قطعه، شرح وتوضیحگه محتاج بولماسه‌ده نیچکدر یالقدرا طورغان و اوقورغه کوڭلسز بولسه، بالالرنڭ نشاطین بترمز ایچون برندن قطعه نڭ بر آزین، ایکنچیسندن آنڭ آرطین اوچونچیسندن آنڭ آرطین شولای ایتب قطعه‌نی بر نیچه کشیدن اوقوتب چغارر.

اوچونچی طریق ــ قطعه، آڭلارغه چیتن بولسه، آنڭ ایکی حالی باردر: برنچی حال قطعه‌نڭ موضوعی غنه چیتن بولور. بو تقدیرده معلم موضوعن‌غنه بیك آچق ایتب شرح ایتار حتی بالالرنڭ عقل وحاللرینه مناسب اوزینڭ معارفندنده بر آز نرسه‌نی موضوعدن چقمی‌غنه قوشار. شاگرده‌ده اوزینڭ آڭلاب آڭلاماولری حقنده ملاحظه‌لرین قاتشدرا باررر. بولای بولغانده بو درس قارا قارشی سویله‌شو طریقنچه بولور. مگر موضوعدن چقلماز. شوندن صوڭره‌غنه قطعه‌نی مطالعه برلن بیورر. ایکنچی حال قطعه نڭ مفردات و ترکیبلرنده چیتنلك بولب بلنمی قالغان لغوی و نحوی شرحلرگه محتاج بولنور. بو تقدیرده هم درس سویله‌شو طریقنچه بولب الفاظ و آنلرنڭ تفسیر ومعنالری حقنده بولور. مگر معلم افندی شرحگه کروب کیتب سوزنی بیك اوزایتماز بیگره‌کده شعری قطعه‌لر بولسه؛ چونکه شرحده بیك چوه‌و وقتنی ضائع ایتب درس نڭ تمین بتره وشاگردلرنی یالقاولاندرادر. مگر معنی‌نی فهم آندی بر اوزون شرحسز حاصل بولمازلق بولسه بونده‌غند معذور صایلور.

بڭنمی قالماغای‌ایدی: قطعه اوچ جهتدن شرحگه محتاج بولادر: برنچی، قطعه نڭ موضوع عمومی جهتندن. ایکنچی، کلمه‌لر جمله‌لر برم برم صوڭره بر برینه باغلانولری جهتندن. اوچونچی، قطعه‌ده مذکور تعریفلر مثل سائرلر مجازلردر. لفظلرنڭ شرحی، الوغ شاگردلرگه لغوی بولورغه کیرك. اما مبتدیلرگه مرادفلری برلن و وصف برلن، تشخیص وتعیین برلن بولورغه کیرك.

شرح، فنی و عامی اصطلاحلر برلن بولمایب شاگردلرگه جیڭل بولسون ایچون عادی عبارتلر قالبینه تمام صالنورغه کیرك. شرح تمام بولغاچ قطعه‌نی مطالعه قیلورغه کیرك. بونده شاگردلرنڭ ایڭ آلنلرین اوّل اوقوتب ایڭ ضعیفلرین ایڭ صوڭ اوقوتورغه کیرك.

دورتنچی طریق ــ معلم قطعه‌نی اوزی شاگردلر آلدنده مطالعه ایتار، شاگردلرده آڭا مقابل یاشرتن عباره برلن مطالعه ایته باررلر. بوصورتده شاگردلرگه موضوع نی آڭلاو جیڭل بولسون ایچون موضوع حقنده بر مقدمه کبی نرسه، یاکه اوّلا بتون قطعه‌نی خطابت طریقنچه سویلب چقمق ینه گوزلرکدر.

صرف ایتوب اللهنڭ یاردمی برلن قطلوغه طرشودر. بو بیاننڭ نتیجه‌سی دعاده تله‌نه طورغان نرسه‌لر ایکی تورلی اولب حصولی انسانده بولا طورغان واسطه برلن وواسطه‌سز اولور. بایلق یارلیلق کبی دنیاوی سببگه باغلیلری برنچی قسمدندر. مغفرت توفیق رضا یخشیلقغه یاردم وتسهیل کبیلرکه روحانی سببلرگه باغلیدرلر. بونلر ایکنچی قسمدندر. مطالعه کتابلرنده یازلورغه تیوشلی دعالر شول جهتلری اویلانب صایلانغان دعالر بولورغه کیرك، بونلرنڭده کوبرگی عموم ایچون فائده‌گه ایرشو ضرردن صاقلانوغه توفیق صوراودن عبارت بولورغه تیوشلیدر.

صوڭره آڭلارینڭ مقدارین بلور ایچون سـوأللر یاصار. شـاگردلرنڭ آڭی قرائت گوزل و ناچار بولوی مقدارنچه بولور؛ چونکه قرائتنڭ گوزلی بر تورلی شرح و تفسیردن صایلادر.

بیشنچی طریق ــ معلم بر قطعه‌نی صایـلارده اویده مطالعه ایتب کیلورگه قوشار. موضوعنی یاکه بعض سوزلرنی آڭلاماولرندن قورقسه بر آز شرح ایتب سویلی توشوب یبارر (بوندی قطعه‌نڭ یورت حاللرینه مناسب بولمقی کورکام صایلادر). قایچان درسگه حاضر بولسه‌لر یابدرب کتابلرین یوزلرینه قارار. آرالرنڭ بعضیسی معلم طرفندن آزغنه اشاره ایله بتون قطعه‌نی اوزوب سویله‌ب بیرردیلرین یوزلرنده‌گی علامتلر برلن بیلـگولر. صوڭره ضعیفلرندن برینه اوقورغه قوشار. بو کشی قطعه‌دن بیك آز نرسه‌نی گنه ذکر ایتسه‌ده تمام شادلغین رضالغین کورستر. صوڭره زیرا کلرندن اوقوتور. بعض نرسه‌لرنی اونودوب یا باشقه‌چه غفلت برلن قالدرسه‌لر آچولانمی شلته‌له‌میگنه تنبیه ایتار.

«احمدجان مصطفی».

مجسم الفبا.

«وقت» غزته‌سنڭ اعلان ایتدیکم «مجسم الفبا» ایله بالالرنی اوقتوب قارادیغمده بیك تیز حرفلرنی تانوب اوقی باشلادقلرندن کوڭلم اوسوب، بو حرفلرنی ملتمزه تاراتقانده فائده بولور امیدی ایله اعلان قیلمش ایدم. اگرده فائده‌سی بولورلق بولغانده توقتالمی أشلایه‌چك بولامن. حرفلرنڭ حسن خطنده ماتورلایه‌چق‌من. بالا اویناغانده و اتولماسون ایچون تیمردن یاصی باشلادم.

حرفلرنڭ تورله‌نوی بالانڭ ضبطینه آغرلق کیتره‌چگن اویلاب حرفلرنڭ اورتا، یالـگز دیگان اسملرینی بتونلای تاشلادق. چونکه اورتا حرف اورنینه باش، یالـگز حرف اورنینه‌ده آخر حرف یارادیغندن آلارغه (اورتا، یالـگزلرغه) لزوم کورلمی بلکه بالانڭ باشون غنه واتو بولادر. حتی قای بر حرف دورت (باش، اورتا، آخر، یالـگز) حرف اورنینه یارادیغندن برنیگنه اشله‌دك. مثلا: ط، و، ر... کبی‌لر.

حرفلرنڭ آست یاغن قاراغه بویاب، کلمه یازغانڭ ایکی حرفنی توتاشدره طورغان یرین قزلغه بویادق. نقطه‌لرنی حرفنڭ اوزندن‌گنه چغاروب، نقطه‌لر آیرم کو‌نسون ایچون نقطه نی طوتاشدرغان یرلرون کاغد توسینه (آق توسکه) بویادق.

هر الفبا کتابلرنده ساکن‌نی بر درس قیلوب یازلدیغندن برار ساکنده یاصادق.

بالالرغه اوگرتمك طریقی ــ اوّل دفعه یاشچیکده‌گی حرفلرنڭ همه‌سون بر یولی بالاغه کورساتماینچه بلـکه هر حرفنڭ مخرج اسمی ایله بر آزلابقنه بیره بارر‌غـه تیوش. تاکه بالا بر قدر یورتوب گوزندن غائب ایتدکده شول مخرج اسمی ایله تکرار اوزی صوراب آلورلق بولسون. صوڭره ایکنچی، اوچنچی وهکذا حرفلر بیرلور.

بالاغه برنیچه حرفلرنی عرض ایتلوب بالدکندن، صوڭ شول حرفلرنی برگه آرالاشدروب وبرام برامن بالادن صوراب آلوب آنی آقرنلق برله طانتورغه، ملـکه لندررگه کیرك. بالا، حرفلرنی آقتارغالاغان وقتده عرض ایتوچی کشی ممکن قدر اوزی شول حروفات برله چوالوب اوطوررغه، قزقغان شیکللی بر روشده کورنورگه تیوش. البته، بالاغه هیچ بر وقت: «نیك حرفلرگنی قاراب اوطورمی‌سڭ، اوقمیسڭ؟!» دیب ایتورگه یارامی.

بالاغه حرفنی بیرگانده: «منه سیڭا ته‌تی کیتردم» دیه‌چك یرگه بیك آچق یوز ایله «منه سیڭا «ج» یاکه «ب» بیره‌م» دیه‌رگه کیراك. بالا حرفلرنڭ مخرج اسملرین کامل بلوب یتکانچی حرفلرنی ترکیب ایته‌رگه آشغورغه یارامی. بار حرفنی ده بلوب یتدیکندن صوڭ بالا آلدنده بار حرفنی آرالاشدروب، برام برام آزلاب آلدروب ماتاشورغه کیرك.

صوڭره آق بویاوغه بویالغان، قارا ایله صزلغان (بزم یبارگان قاتی کاغد کبی) ماتور بر تاقته یاکه

اوستال حاضرله‌ب، حروف مدیه‌دن (ا، و، ی، ه) برینی گنه آلوب هر حرف گه یالغاب بالا آلدنده آیتلور، اوزی توشنورلك بولسه آیتدرلور (مثلا: با جا تا...). حروف مدیه دن برسینی یالغاب بار حروفنی‌ده اینه باشلاغاچ ایکنچی حرف مد، اوچنچی ودورتنچی ایله قوشلوب اوگراتلور (مثلا: با بو به بی تا......). بو عملیاتنی یاصاغان وقتلغی قیلانشلر بالانی یالقدرماسلق روشده اویناب اوطورغان کبك گنه بولورغه کیرك.

دورت تورلی حرف مد ایله اوقوب اویره‌ندکدن صوگره تزمه مخرج ایله اوقووی هم مشقتلی بولمایه‌چق (مثلا: بتردم، الدك، آلدم.....). فقط حرفلرنی تزوب تاتارچه سوزلرنی طانیغانغه قدرلی حرکات رسمیه (ـَـِـُ) ایله اوقویاه طورغان عربچه سوز- لرنی اصلا قاتشدررغه یارامی.

شول طریق ایله مجسم الفبادن تزلگان سوز لرنی تمام تانوب بتدکدن صوك بر ینگلراك کتابنی کورستله باشلانسه بالانك بیك تیز یاز و تانوب کیتونده شبهه ایتلمی.

تاقته‌غه تزه باشلاغان وقتده حرفلرنك قارا یاغن آستقه قویوب، یالغارغه بیلگیلنگان قزل یرلرن، آق طاقته‌ده‌غی ایکی قارا صزقلر آراسینه کیتروب برلشدروب کورستورگه کیرك.

«اوفا» ده مدرسهٔ عالیه طلبه‌سندن عطاء الله الاسحاقی

مراسله و مخابره

یارکند. بویرده‌گی قالمقلر صوقر کشی گه: «صوقر - صوقر» دیه‌لر. یعنی ترکلر، تاتار و قرغیزلرنك «صوقر» دیدیکلرینی قالمقلر تکرار قیلوب «صوقر- صوقر» صورتنده استعمال قیله‌لر. بناء علیه «صوقر» کلمه‌سی قالمقلر ایله اقوام ترکیه آراسنده مشترك بر سوز اوله‌در. فقط مذکور سوز اصلده ترکیچه اولدیغی حالده قالمقلر آراسینه صوکندن کرمشمی یا که بونك عکسی اولمشمی؟ اوشنداق قالمقلر بزده «کیاو» دییولگان سوزگه «کورگان» دیه‌لر. قفقاز خلقلری و آذربایجان ترکلری‌ده قالمقلر کبی «کورگان» دیلر. آرالری بو قدر یراق اولدیغی حالده قفقازلیلرنك و آذربایجانلیلرنك تیللری نه جهتدن قالمقلر ایله مشترك اولمشدر؟

«عبدالقیوم. کوره»

«شورا»: - بو سؤاللرنك جوابنی ویرمك علم السنه عالملری (فیلالوغلر) وظیفه‌سیدر. قالمقلر ایله ترکلر آراسنده قارنداشلك اولدیغندن آرالرنده مشترك سوزلر اولمقنده تعجب قیلورغه کوب اورن یوق. «کورگان» سوزی کیاو معناسنده استعمالی ترکلر آراسنده شایعدر. چنگیز نسلینه کیاو اولدیغندن تیمرلنگ «کورگان» لقبی ایله شایع اولمشدر. تیللرنی اوز حاللرنده صاقلاب طوروچی شی یازودر. یازو استعمال ایتمادیکلری سببندن بلغار، ڤولغه و اورال ترکلرینك پك کوب سوزلری محرف و منحوت اولدیغی معلوم. بناء علیه «کیاو» سوزی احتمال که اوزی‌ده «کورگان» دن محرف اولور. اوز آرامزده علم السنه عالملری وارلغی بیلنمی، بونلرنی تحصیل ایچون‌ده دارالفنونلرمز یوق. شونك ایچون هر کیم اوزی ایشتکان و بیلگان کوکلینه توشکان بر سوزنی خاطر دفترینه یازوب وارسه‌لر و بر فرصت وقتلرنده اوز ملاحظه‌لری ایله برابر ژورناللرمزغه بیاروب باصدروب طورسه‌لر ضرر اولماز ایدی. اوشبو جزئی شیلرنك کله‌چکلر ایچون الوغ فائده‌لری اولورغه ممکن. هر حالده هر کیم، کچوك و الوغلغینه باقمقسزین اوز نوبتنده اولان خدمتنی قیلورغه تیوشلی.

اندیجان. قش اوتوب یاز بیته باشلادی ایسه هر یل عموم تورکستان، خصوصی اولارق «فرغانه» مسلمانلری حضرت ایوب و تخت سلیمان دیه «اوش» و «جلال آباد» طرفلر ینه زیارت که صو کبی آغوب کیتوب کیلا ب طوررلر. قایتوب کیلگانلردن:

« فایده باردمی؟ سیاحت خیرلی اولسون ! » دیبولسه «حضرت ایوب و تخت سلیمان (علیهما السلام) نی زیارت قیلدق و کوب عبرتلی اورونلر ایکان (!) حضرت ایوبنڭ زیارتی (قبری)، دوەلری، قویلری و ماللری هەمەسی‌دە اوز صورتلری ایله طاش بولوب قاتوب قالغانلر ، تەننی قورتلر بیگاندن صوڭ شفا نیتی ایله قویونغان حالده و حضرت سلیماننڭ تختی اوچوب کیلوب توشکان طاغ هم وزیر و عسکرینڭ اورونلری سلامت» دیه معتبرگنه کشیلر آغزندن ایشتولمکده‌در. البته انبیای بنی اسرائیلدن حضرت ایوب و حضرت سلیمان (علیهما السلام) حقنده بعض بر تاریخ کتابلرنده حکایت غریبه و روایت عجیبه‌لر کورولمکده ایسه‌ده تورکستان (اوش و جلال آباد) طرفلرینه کیلدیکلری و خصوصاً حضرت ایوبنڭ بونده مدفون اولوب اولمادیغنی تاریخلرده کورمه‌دیکمزدن طولایی محترم «شورا» ده درجنی رجا ایده‌مز .

معلم کمال .

قزیلجار . پیتربورغ شهرنده اورتامکتب معلملری ایله استودینتلر طرفندن اوشبو ییل «اوبن غیمنازیه» اسمنده کتابلر نشر اولنه‌در. هر آیده ٢٥٠-٣٠٠ بیت قدر تارالوب بتونسی ٢٠-٢٥ قدر کتاب اولاچقدر . شونده ایسه سکز صنف غیمنازیه‌ده اوقوله‌چق عتی ریالنی هم قامیرچسکی درسلری‌ده اولاچقدر . هر بر کتابی بر صوم ایللی تین بولوب هر بر چیققانی نالوژ ایله بیاره‌چکدر. کتابلر ینگل تیلده یازلدیغندن اوقی ، یازا بیلوچیلر توشنورلك و معلمدن باشقه‌ده درس قیلوب اوقورغه ممکن اولاچقدر. بزنڭ غیمنازیه‌دن امتحان ویرگه حاضرلانوچیلر ایچون احتمالکه بو کتابلر فائده‌لی اولورلر. کتاب آلدرر ایچون آدرس: پیتربورغ . ؤلادیمیرسکی پروسپیکت. نومیر ١٠ .

ع . صدیق .

اورسکی . «کتب سته و مؤلفلری» نام اثرنڭ ١٣ نچی صحیفه‌سنده صحیح بخاریدن نقل ایله: «افندمز حضرتلرندن اڭ کوب حدیث ایشتمش صحابه، عبدالله بن عمر بن الخطاب ایدی» دیبولمش حالبوکه صحیح بخاریده بو صحابه عبدالله بن عمرو رسمنده یازلمشدر . ١١٣ نچی صحیفه‌ده «راموز الاحادیث» شرحی «اللوامع البینات» رسمنده قید ایدلمش ، بونڭ درستی ایسه « لوامع العقول » در .

عبدالله معاذی .

« شورا » :- ١٣ نچی صحیفه‌ده اولان یاڭلش تصحیح ایدلوب خطا صواب جدولینه کرتلمش ایسه‌ده، مطبعه‌گه کوچروب ویرلدیکنده توشوب قالمشدر . شونڭ ایچون « کتب سته » ایچینه آیروم کاغدگه باصلوب تصحیح قیلندی. هر حالده دقت ایله اوقوب خبر ایتوگز ایچون تشکر قیلمقده‌مز.

تقریض

قواعد فقهیه .

اسلام فقهسی ، عبادت قسمی استثنا قیلندیغی صوڭ بو کونده مدنی قوملرده دستور العمل اولان « علم حقوق » یرینی طوتار . فلان قوم وفلان قوملرنڭ حقوقلری اولدیغی کبی « اسلام حقوقی » ده واردر .

اسلام فقهسی و ایکنچی عبارت ایله اسلام حقوقی ایکی قسمدن عبارت اولوب برقسمی ایسه طوغریدن طوغری اصول شریعتدن آلنمش وایکنچی قسمی‌ده زمان واورن مصلحتلرینه کوره شول عصر عالملری طرفندن توزولمش شیلردر. «بوشی اوفق، استحسان شویله ، فلان شی خلق ایچون ارفق واصلح» دیه اختیار ایدلمش شیلر ایشته اوشبو ایکنچی قسمدن اولورلر.

مدنی ملتلرده «علم حقوق» اوزینڭ متخصص عالملری طرفندن هر وقت اشلانوب، انسانلرنڭ حاجتلرینی ادا قیلور روشده اصلاح قیلنوب طورلدیغی حالده اسلام فقهسی مجتهدلر طرفندن میدانه کتورلمش روشنده دوام ایتمش ، شریعت اسلامیه مساعده ایتدیکی وضرورت مجبور ایلدیکی قدرده

تصرف قیلنمامشدر.

ابو حنیفه، ابو یوسف و محمد (رحمهم الله) آراسنده اختلافلی اولان مسئله‌لرنڭ پك کوبلرنده: «بو اختلاف، زمان ومکان اختلافنه مبنی» دیه توجیه ایدرلر. حالبوکه ابو حنیفه ایله ابو یوسف وفاتلری آراسنده اولان تفاوت ٣٠ ییل ومحمد ایله ابویوسف و فاتلری آراسنده اولان فرق ده ٥ ییلدن عبارتدر.

ایمدی اوشبو تفاوتلر سببندن بعض مسئله‌لرنڭ حکملری اوزگرمك ممکن ایسه بیڭ سنه‌لك وآندن دخی آرتق اولان زمانه باشقه‌لقلرینڭ اجتماعی ومدنی مسئله‌لرگه تأثیری اولمازمی؟ تأثیری اولماماق ممکنمی؟

مجتهدلر طرفندن اسلام فقهسی ترتیب ایدلدیکندن صوڭ آنلر عصرنده حتی اسملری اولمامش شیلر میدانه چیقدی. دار الفنونلرده تحصیل ایتدیکلرندن صوڭ رسمی شهادت آلمش وحکومت کفالتی تحتنده طورمش طبیبلر، شهادت نامه‌لری میلیونلر حقنده حجت اولان ناتاریوسلر، ترتیب عمومی‌گه نظارت ایتمکده اولان پالیتسه و ژاندرمه‌لر، محکمه‌لر طرفندن ویرلمکده اولان رسمی شهادت نامه‌لر، آلتون کموش اورننده یورمکده اولان سندلر (کاغد آقچه‌لر)، ویکسللر، حکومت کفالتی تحتنده اولان قرض کاغدلری، رسمی غزته‌لر، رسمی اعلانلر، یڭی محکمه‌لر، تیلیغراف و تیلیفونلر، تیمر یول ورسمی پوچته‌لر، پاراخود واوچو ماشینه‌لری، الیکتریق وجانلی فوتوغرافلر، نظاملی عسکرلر، حکومت کفالتنده اولان بانقه‌لر، حواله نظاملری وفوتوغرافلر وغیر و غیرلر بوڭا مثال اولور. بوندن صوڭ نه‌لر ظاهر اوله‌چغنی آنچق بر الله تعالی اوزیگنه بیلور.

بونده مذکور شیلر ایله مدنی ملتلرنڭ همه‌سی وآنلر ایله اختلاط ایتمکده اولان مسلمانلرنڭ کوب قسمی معامله قیلورلر و معامله قیلورغه‌ده مجبورلردر. بو شیلرنڭ ده اسلام شریعتنه تأثیری هیچ اولمیه‌چقمیدر؟

فقه کتابلرمز، قل وکنیزاکلر، طلاق و عتاق مسئله‌لری ایله طولوغ اولوب بونلردن باشقه، دنیا عمرنده واقع اولمیه‌چق مسئله‌لر هم کوبلك اوزرنده کورلور، اما هر کون و هر ساعت محتاج اولنمش مسئله‌لرنڭ حکملری یوق دیه‌چك درجه‌ده نادردر، بونلرنی ده هر کیم استخراج قیله آلماز.

اسلام دینی، دینلرنڭ آخری ایسه، هر بر عصر و هر بر اورن خلقی ایچون عمومی برشریعت اولسه بونده هر بر مسئله‌نڭ حکمی آپ آچیق اولوب طوررغه تیوشلی. یوقسه عمل قیلورغه ممکن دگل بر شریعت ایله منسوخ شریعت آراسنده اولان فرق آزدر.

بو کونده اولان اسلام فقهسی انسانلرنڭ هر بر حاجتلرینی ادا ایدوب طورا آلماز ایسه بونڭ عیبی سلفلرده ومجتهدلرده دگل، لله رحمت ایتسون، آنلر اوز عصرلرینڭ حاجتلری ادا قیلنه‌چق درجه‌گه یتشدرمشلر، بلکه بو طوغروده اولان قصورلقلر مجتهدلر ایزلرندن یورمادیکلری واسلام فقهسنی اوز عصرلرینڭ حاجتلرینه کافی اولورلق صورتده أشلاب طورمادقلری ایچون صوڭ آدملر اوستنده اولسه‌کرك.

اسلام شریعتنه مدنی ملتلرنڭ کوزلرینی توشرمك واسلام فقهسنه اهل اسلام کوڭلن باغلامق مطلوب ایسه مدبر و مکاتب مسئله‌لری ایله کتاب طولدرمق یرینه فقه کتابلرمزغه بو کونگی اجتماعی وعمرانی مسئله‌لرنی درج ایتمك وممکن قدر مدنی ملتلرنڭ «حقوق»لری طرزنده ترتیب أیلمك تیوشلیدر.

یاپونلرنڭ مسلمان اولمقلری خیالی ایله هر بر مسلمان لذتلنور، فقط اعتقادات واعمال بابندن باشقه مدنی مسئله‌لر حقنده آنلرغه عرض ایده‌چك و آنلر ایچون معامله قیلورغه ممکن کورله‌چك مسلمانلر قوللرنده بر شی وارمی؟ ایشته مسئله بونده‌در.

أگرده بوکونگی عالملر، مجتهدلر ایزلرندن یورسه‌لر ایدی، یاپونلرمی یاکه باشقه‌لرمی مسلمان اولدقلری تقدیرده بوکوندن دستور العمللری اولور

غه صلاحیتلی صورتده ایدوب اسلام فقهسی ترتیب ایدوب طوررلر ایدی.

اسلام فقهسی ایله آشنا اولورغه آرزو ایدوچیلر کوب. خصوصا دار الفنونلرده حقوق شعبه‌لرنده اوقوچی مسلمان استودینتلری بوڭا اهمیت ویررلر. فقط یاپونلرغه دگل اوز مسلمانلرمزغه عرض ایدرلك درجه‌ده اولسون قولده بر شی کورلماز.

بو یرده اسمینی یازدیغمز «قواعد فقهیه» اوشبو عصرمزده اولان آدملرنڭ احوال روحیه‌لرینه موافق وعمللرینه تطبیق قیلورغه لائق روشده ترتیب ایدلش بر فقه کتابیدر. بونده ایسه فقه فنی قاعده‌لر تحتنه جمع ایدلمك اصولی اوزرنده ترتیب ایدلمش و هر قاعده، لازم تفسیر و مثاللر ایله ایضاح قیلنمشدر. شویله‌که بر قاعده‌نی آڭلاب آلدیغندن صوڭ، مطالعه ایدوچی کیمسه شونڭ حکمنی هر بر جزئیاتنده یورتورگه قدرتندن کلور وهر بر مسئله‌نی اوز نظیرینه قیاس ایدوب حکمنی آڭلی آلور.

مؤلفنڭ دیدیکینه کوره اوشبو اثر، «شریعت اسلامیه‌نڭ الفباسی مثابه‌سنده اعتبار قیلنورغه تیوشلیدر». الفبا اوگرنلدیکندن صوڭ انشاالله باشقه‌لری ده اوگرنلور. اولگی درجه‌ده اهمیتلی نرسه «الفبا» در. الفبا بیلنمادیکده بر شی‌ده بیلنماز.

بر کتاب حقنده الڭ گوزل تقریض، آندن بر قاچ سوز نقل ایدوب کوسترمکدر. شونڭ ایچون بزلر اوشبو عدد «شورا»ده مذکور اثردن «حفظ دین» عنواننده بر بحثنی کوچروب یازدق، کتابنڭ نه اسلوبده ایدیکن شاید شونی اوقومش کیمسه‌لر بر قدر آڭلارلر.

اسلام فقهسینڭ قاعده‌لری هم آچیق هم مضبوط صورتده بیان قیلندیغندن اوشبو اثر، مدرسه و مکتبلرمزده درس کتابلری پروغراملرینه کورگه و فقه اسلامی درسی اوله‌رق اوقوتورغه هم یاراسه کرك. شونڭ ایچون معلملرمزنڭ، مدرسلرمزنڭ دقتلرینی جلب ایتمکده‌مز.

«قواعد فقهیه» نی ترتیب ایدوب هر قاعده‌نڭ اوز تحتینه مناسب شرحلر یازوچی، فاضل محترم موسی افندی جنابلری اولوب کتابنڭ ناشری‌ده احمد افندی الاسحاقی‌در. ١٣٠ فورمه‌دن عبارت اولان برنچی جلدی شمدی قزان شهرنده «اورنه‌ك» مطبعه‌سنده باصلوب تمام اولمشدر. قالان جلدلری هم انشاالله تیز کوندن باصلسه‌لر کرك.

تأریخ مقدس. مکاتب ابتدائیه‌نڭ اوچونچی صنف شاگردلری ایچون ترکستان شیوه‌سنده ترتیب ایدلمشدر. مرتبی معلم شاکرجان و ناشرلری معلم شاکرجان و صابرجان افندیلردر.

حوایج دینیه. طهارت و نماز مسئله‌لری حقنده ترتیب ایدلمش بر اثردر. ناشری منورقاری ابن عبدالرشید خان اولوب بو ایکی اثردن هر ایکیسی «تاشکند» شهرنده «ایلین» مطبعه‌سنده باصلمشدر.

کوکسلدیر. قزاق تیلنده شعرلر و حکایتلر مجموعه‌سی اولوب اورنبورغ شهرنده کریموف - حسینوف مطبعه‌سنده گوزل روشده طبع ایدلمشدر. مرتب و ناشری عبدالله مشتاق افندی اولوب قزاق توره‌لرندن شاهینگرای بوکییف جنابلرینڭ رسمی قویلمشدر. الڭ باشده توقتامیش خان ایله ایدیکی میرزا اسملری و آنلرغه دائر حکایتلر قویلمشدر. مؤلفه و اورال بویلرنده اولان ترك خلقلری آراسنده کیچه‌گی کون آدملری دیبورگه لایق قزان خانلری نوغای توره‌لری و باشقرد بهادرلرینه دائر بر حکایت و بر جرو ایشدرگه قطلق اولدیغی حالده قزاق خلقلری آراسنده توقتامش و تیمر خانلرغه دائر حکایتلرنڭ همیشه آنادن اوغلغه، آنادن قزغه روایت قیلنوب طورمقی شایان فخر بر اشدر.

قطعه

جهانده الڭ بیوك بر حیله وارسه طوغری اولمقدر
برادر آلدانورسڭ کیمسه‌یی آلقشمه اغفاله.

اشعار

قرآن شریفگه.

ئەی خدانڭ سوزی قرآن! . . . . . . بیك بلەم،
سین طولی حکمت، عدللك، مەڭگیلك حقلق بلەن.
مین بلەمن کوبمی سینده قاینی آدم طورمشی،
سینده رحمت، سینده شفقت، ایکی دنیا کورنشی.

سینده سوره سونمیچی هیچ پادشالقنی طوغریلق.
کورسەتەسڭ تورلی یولنی: نیندی یاخشی، نیندی یوق،
نیندی اش قوشسەڭ اگر سین — فایدەلی اول کشیگه،
قایسی اشدن طیباسڭمی — اول ضررلی بی شبهه.

یا کتابلرنڭ کتابی! سینده حقلق طوب طولی،
سینده طورمش یاقتیدر هم یوق تبتلنڭ یولی.
باش ایەمن مین سیڭا، ئەی ایکی دنیا کتابی!
گویه طورمش! سین اوصالسڭ، آنادای نازلی طاغی.

مین اوزم واق، ایچکنه من . . . . چافلی تیك.
سینی اوقوب طوغری آڭلاو تیرەن اویغه طاشلی بیك.
طورمشڭنی سوی — دیسڭ سین — قاچما آندن یاتسنوب،
تڭری جانڭنی صوراسه — بیر آڭار موین صونوب.

اویرەتەسڭ دنیاده نیچك طورو کیره کلگن.
سینی آڭلاب یاشاوچی بندەلر سیرەك لکن.
مین اوشانام تاتارمنڭ کیله چکگی بختینه.
کوبده اوتمەس — منەر اول یاقتی ایرکنلك تختینه.

س. سونچەلەی.

ع. ولیبی افندینڭ شعرینه تخمیس. («وقت» ٦٤٤ نچی نومر)

«نی لذت بار ایرکسز یورگان ایرگه؟» * بولوب قل شول «ثمن» آطلیغ امیرگه
آغر اشلرده باتوب قارا تیرگه! * اوزاق قایغو چیگب باتقانچی چیرگه
«آکار آرتق کوملمك قارا بیرگه».

«ایرکسزلك ابیه‌ری منسه بیلگه» * قایتوب بولماس سوکلو طوغان ایلگه
«کیته‌ر آلتون عمرلر باری بیلگه» * دونه‌ر آلتون کمش تیل، قلعی تیل‌گه
امیدلر کوملورلر قارا بیرگه.

«یوریم دیسه‌ڭ، دیسه‌لر سیکا یورمه!» * چپال بر تیکره‌ده توز یولغه کرمه
کوره‌کنی قوبمه قولدن، اش بترمه، * «کوره‌م دیب‌ده ینه بیك کوبنی کورمه»
کور اولوب اولده کومل قارا بیرگه.

«بلمه دیب‌ده بزه‌سن کوب لاف اورما» * کیره‌گڭ کوب ایسه‌ده، برده صورما!
«صورار بولساڭ چقب کیت بزده‌طورما» * توته‌ت طورمشنی، پسقسون اوفرمه
سونب کیتسون، کوملسون قارا بیرگه.

«یانار بغرڭ طوتاشر اوط کوکل‌گه» * سنی صانلاماسه‌لر اوز توگل‌گه
«سویله‌رگه‌ده ایرك بولماسه تل‌گه» * دونه‌ر بغرڭ کویونب اوطلی کولگه!
کوملور بار یکتلك قارا بیرگه.

«قیلمه به‌یرمه دیسه‌ڭ مین جمعه کونگه» * حاضرله‌نب «نمازغه!» دیگان اونگه
آلوب «فاسعوا الی...» امرن کوکل‌گه * «بو کوننی من آلشمیم بولسه اوکگه»
کوملگانچی طروشام، قارا بیرگه.

«تیوش به‌یرمه سیکا یکشنبه کونگه» * «موافق شول زا کونغه، یوقدر اوکگه»
یاد ایتب اوتکان اشلرنی اوکنمه * تله‌ساڭ کون شوکا، یا برده کونمه
دیورلر کونمه‌سه‌ڭ کر قارا بیرگه.

«قدم باصساڭ تگوب کوزنی امیدکه» * «امیددن ییاررلر سنی چیتکه»
سنی قویمق ایچون ایکنچی کیبکه * اورورلر یوق عیبلرکنی بیتکه
یالادن خوب کوملمك قارا بیرگه.

«نیدن بولدی بو خورلقلر تورکگه؟» * چقا آلمای اوزگه‌لر تیك چن ایرك‌گه
تورکنڭ طورمشن صاناب چرکگه * «وطنداشلر صاناماسلر تریکگه»
دیه‌رلر اول کوملسون قارا بیرگه.

«کیتب اقبال چبن قونسه بختکه» * صاتب آلماغه طابلماز نقدکه
دیمزلر: «یاشاسون برآز وقتکه» * «تریك بولساکده کرترلر لحدکه»
اجلسز کوملورسن قارا بیرگه.

«بزه قالدی صیینمق بر احدکه» * تلاب آندن ایرشمکنی راحتکه
رحیم ایت یولده قالغان بو سقطکه * «خدایم سین اوزڭ ایرش مددکه»
اوچورمه‌بزنی کومب قارا بیرگه.

کلیم الله سعدی.

منوعه

انگلتره فلوتنده یاڭا طوپ ـ انگلتره‌ هم‌ه صوغش کیمه‌لرینه یاڭا زور طوپلر قویا. طوپنڭ اچی ١٣ یارم دویم کیڭلگنده، هر یه‌ده‌رسی ٣٨ - ٤٠ پود آورلغنده بولوب ٥ چاقرم یردن قروپ زاوودنده اشله-نگان الڭ یاخشی ١٣ ویرشوك قالنلغنده‌غی قوروچ پلیته‌نی تیشه آلادر.

بوڭاچه الڭ شه‌ب محاصره طوپلری بیله ١٢ ۋیرشوك قالنلغندن اوزمی ویاڭا طوبنڭ ثلثانی (اوچدن ایکی اولوشی) مقدارنده غنه کوچکه مالك ایدیلر.

کینیماتوغرافنڭ کوزگه ضرری. یڭی نرسه لرچققان صایون یڭی آورولر طودیغی معلومدر. کینیماتوغرافنڭ شایع بولوی ایله‌ده گوزگه یڭی آورو حاصل بولدیغینی دوقترلر دعوی قیلالر. ك. ده کارتینه‌لرنڭ بیك تیز اوزگاروی، قارانغی‌لق ویاقتیلق نڭ بیك تیز آلماشنولری کوزگه آورلق بیره، وبو آورلق کوچایه کوچایه کوزگه یاش کیله باشلاب کوز آلدی قارانغیلانه‌در. ك. نڭ جاینه (ایقران) سندن نی قدر یراق اولطورلسه ضرری شول قدر آزراق. بیك‌یش قارامیچه‌کوزنی یال‌ایتدرو فائده‌لیدر.

چوین. رسمی حسابلر بوینچه ١٩٠٩ نچی یلده بتون دنیاده ٣ میلیارد ٦٠٠ میلیون پود دن آرتق چوین اشلنگان. چوین‌نی الڭ کوب چغاروچی آمریقانلر، انگلیزلر، فرانسوزلر نیمس‌لر بولوب روسیه ٥ نچی درجه‌ده‌در. (دنیا ایچون شول قدرلی کیرك بولغان چوین‌نڭ نیچه پودن مسلمانلر چغارا ایکان!)

حرف جیوچی و تاراتوچی ماشینه. رشید افندی الخوری اسمنده بر خرستیان عرب، طبع قیلور ایچون حرف جیاچق و طبع تمام اولدیغندن صوڭ حرفنی تاراتاچق ماشینا ایجاد ایتمشدر. اگر ده بو اش میدانغه چیقسه باصمه‌چیلق اشی ینگلله‌چك و رشید افندی اسمی منگو قالورغه سبب اوله‌چقدر. «الهلال».

انگلتره‌ده ایرلر و خاتونلر. انگلتره‌ده ایرلرگه کوره خاتونلر صانی کوبدر. بونڭ سببنی بیلورگه طریشسه‌لرده هنوز معلوم اولمامشدر. اما بونڭ عکسنچه اوله‌رق مستعمراتده خاتونلرگه کوره ایرلر کوبراکدر. ایمدی اوشبو کمچیلکنی تیگزلمك ایچون انگلتره‌دن اولان خاتونلاردن کوبلری ایرگه وارمق قصدی ایله مستعمراتغه هجرت قیلالر.

برکاتلی مملکت. بوندن ١٠٠ ییل ایلك ترکیانڭ «روم ایلی» اسمی ایله یورمکده اولان مملکتنده اوشبو کونده ٥ پادشاهلق حاصل اولمشدر. بونلر ایسه: رومانیا، یونان، صربیه، بلغار، قارا تاغ‌در.

الڭ زور نشریات شرکتی ـ دنیانڭ الڭ زور نشریات شرکتی انگلتره‌ده‌گی «الماغامات پره‌س» در. بوشرکت انگلتره‌نڭ الڭ زور غزته‌لردن «دایلو-مه‌یل»، «دایلومیرور» دن طش قرقلاب کونده‌لك غزته و آطنالق ژورنال نشر ایته. بو شرکتنڭ حاضر اوز کاغذ فابریقاسی باردر. کاغذ اشله‌تو ایچون ١١ میلیون ٢٠٠ مڭ صوم آقچه تخصیص ایتدی و آمریقاده‌غی «نیوفونلاند» آطه‌سنده ٢ میلیون آقر [٧٥٠ مڭ دیساتینه] اورمان آلوب شونده کاغذ فابریقاسی آچدی. ماشینالری حاضر ٣٠ مڭ آط قوتنده بولوب ٨٠ مڭ آط قوتینه یتکررلکدر. اشلی باشلاوینه بر نیچه آطناغنه اوتسه‌ده لوندن‌غه برنچی دفعه‌دوك ١٢٠ مڭ پود کاغذ یباردی. بوکاغذ هر نومری ١٢ بیتلی زور غزته‌نی ٤٠ میلیون نسخه باصارغه‌ یته‌چکدر.

اسویچره‌ده شاکردلر ـ اسویچره مملکتنده هر بالا - ایر بولسون، قز بولسون - ١٥ یاشنه‌چه مکتبده اوقورغه مجبوردر. ١٥ که جیتمه‌س بورون آنی هیچ بر اورنغه ـ ماستیرسکوی و فابریقالرغه‌ده ـ خدمتکه آلمیلر. یری منبت، هواسی لطیف، خلقی هنرلی و اخلاقلی بولغان اسویچره‌ده فقیر خلق آز. بار قدریسی ایچون همه بالالرینی ١٥ که‌چه تربیه-له‌و آور توشه‌چگندن، مکتبلر حضورنده فقیر شاکرد لرگه مخصوص آشخانه‌لر بار. فقیر شاکردلرگه بونده مربیلر نظارتنده آش و چای بیریله. بالاکون بویی اوینه قایتماسه‌ده ممکن. آتالری بالام آچ، اوشی

دیه خوفلنمیلر. فقیر شاکردلرگه مکتب ادارەسیکیوم بیره و هر آطناغه ایکی مرتبه بوشلای مونچا کرتەدر. جای کونی شهردەگی فقرا ـ اشچیلر بالالرن جیوب طاو ایتەکلرینه، اورمان آرەلرینه صالنغان بالالر قولونیەسنه ـ داچالرغه آلوب کیتەلر و جاینی شونده اوزدرالر.

بالا آتاسی بونك ایچون بر تین آقچه تولەمیدر. بونده بالالر اوقومیلر [اسویچره ده بالالرغه جای کونی سبق اوقو هم خدمت ایتو زافون ایله ممنوعدر]، مربیلر نظارتنده اویناب، شایاروب، جیلەك جیوب وقت اوزدرالر، کون بویی هواده یوریلر. اسویچرەده شاکرد تربیەسی فوق العاده مهم نرسه صانالادر. شاکردگه هر نرسەدن آرتق اهمیت بیرەلر.

بونی مکتب بایراملرنده کوررگه ممکن. مثلا اوقو بتکاچ «صنفدن کوچو» بایرامی یاصالا. بو کون بتون اسویچره خلقی بایرام یاصی و اوقوچی ایر و قز بالالرنی آلقشلیدر.

جنوه ده اوقوچی بالالر ۱۰ مك کشیلك فرقه بولوب باشلرنده ولیلر بولدیغی حالده فلاقلر کوتاروب موزیق ایله بتون شهرنی ئیلەنەلر. دار الفنون باغچەسنده بونلر شرفینه زور ضیافت یاصالا. صوڭره کوڭل آچو ـ اوینلر، رقص و تماشالر باشلانا.

اویاز محکمەسی بالالرنڭ سلامتلەکلرن صاقلارغه و تربیه بیرددررگه مکلفدر. نظام بوینچه هر آتا اوز بالاسنه معلوم اصولده تربیه بیررگه و معین مقدار علم اویرەتدررگه مجبور. مخصوص پاپوچیتلنی صاویتلر هر عائلەنڭ بالا تربیەسی اشینه قاتناشوب یول کورساتورگه، اگر سوزی اعتبارگه آلنماسه بالالرن طارتوب آلوب اوزی بلگانچه تربیەلرگه حقلیدر.

فسقەسی بالا ـ عائلەنکی صانالمی، بلکه مملکت بالاسی دیب طانیلا و شوڭا کوره معامله ایتله.

ضعیف، آکفرا، حتی دیوانه بالالر ایچونده مخصوص مکتبلر بولوب هر بری اوز حاللرینه کوره حصه آلالر.

اوز معیشتەمزدن.

غزتەلرگه یازلاچق شیلرنڭ هر بری ده مجله و ژورناللرغه یازلورغه مناسب اولماز، اوشنداق مجله و ژورناللرغه یازلورغه تیوشلی نرسەلرنڭ هر بری ده کتاب و رسالەلرگه درج قیلنورغه موافق اولوب بتماز. هر اورننڭ اوزینه لایق سوزی و هر سوزنڭ مناسب بر اورنی واردر، بو معلوم.

«وقت» ده «اوز معیشتەمزدن» اسملی مقالەلر یازارغه ضرورت وار ایدی، شول ضرورت بو کوندەده یوق دگل، شونڭ ایچون سیراك اولسه ده یازلوب طورلور. اما بویله مقالەلرنی «شورا» ده یازلورغه ضرورت وارلغنی بیلمیدر ایدك. فقط اوقوچیلردن بعض ذاتلر «شورا» ده هم بونڭ یازلمقنی تکلیف قیلەلر، اوقوچیلرنڭ خاطرلرینه رعایت و حرمت ایتمك یوزندن اوشبو عدددە «اوز معیشتمزدن» مقالەسی یازارغه قصد ایتدك. لکن بو اش، یالگز بر تجربەگندەدر، اگرده اوقوچیلرنڭ رغبتلری وارلغی بیلنسه دوام قیلنور، رغبتلری اولماسه شول حالنچه قالور. بر دفعه درج ایدلمك سببندن مجموعەنڭ بابلری و ترتیبی بوزولمش حساب قیلنماز. احوال طبیعیەدەده «فلتة طبیعت» اسمنده خارق عادتلر اولمقی درست کورلور. مع ما فیه بزم «اوز معیشتمزدن» مقالەسی اوزمزنڭ اجتماعی حاللرمزنی تصویردن عبارت اولدیغی ایچون بتونه معناسز و فائدەسز اولماسه کرك.

شمدی یازاچق نرسەمز قسقەغنه بر قصەدن عبارت اولەچقدر. قصەدن حصه اولورمی یوقمی؟ بونی تعیین قیلمق بزم وظیفەمز دگلدر.

بر جای کوننده مدرسەدن قایتدم. مرحوم آتام بر وقت: «برده اشك کورلمی، اورمان آرتنده بر چومەله آرش قالمش، حاضر شونی تویاب آلوب

قایت ! » دیدی . بن ، آت آر با حاضرلب شـونی آلورغه کتدم . برگه واردم، چومه‌لەنی تویاب باصدرق ایله باصدردم . قایتور ایچون آتنی یتکلارگه باشلا- دیغمده آت قوزغالمادی ، باشینی یوقاری کوتاروی سوزیمه التفات ایتمیا چگینه درست بر علامت ایدی . خلاصه : آت چیغمچیلادی ، باصقـان برندن آیاغنی قوزغاتمادی . چبرقی ایله صوغوب قارادم ، فائده‌سی اولمادی . شول قدر قارشدی که آرت غه چیگارگه کرشدی ، آز قالدی آربانی آودارمادی . تیرلادم، پشدم ، آلای ایتدم بولای قیلدم هیچ بر تدبیرم اش که یارامادی ، آتنك کوزلرندن قورقورغه باشلا- دم . « ایمدی نه قیلورغه کرك ؟» دیه حیران اولوب طوردیغمده یانمده غفور حاجینی کوردم . نه یردن کلوب چیقدی ؟ بونی بیله آلمادم . یوقسه آت کوزی قبیلندن اوز کوزلرمده ده طومان اولدیمی ؟ بونی ایسه احتمال غفور حاجی بیلمشدر .

غفور حاجی ، کورشی آولەزده دولتلی بر سودا- گر اولوب بازاردن بازارغه یورر ایدی . بوکون « المت » بازارندن قایتوب کادیکنده بنم عذابلاند- یغمی کوروب ایکیوز قولاچ قدر یرگه بنم یانیمه کلمش ایمش . بو کیمسه آتامنك دوستی و زماننده وجاهتلی هم دیندار بر آدم ایدی، الله تعالی رحمتنه اولسون . بنی تانوبمی یا که آتنی تانوبمی یاخود هیچ تانومادیغی حالده مجرد بر یاردم ویرمك ایچونمی کلمش ؟ بونی ایسه بیلمیم . غفور حاجی : « ایز- گولك قیل ده صوغه صال ، خلق بیلماسه خالق بیلور » دیوچیلردن اولدیغی ایچون احتمال که هیچ تانوما- دیغی حالده کلمشدر . غفور حاجی بنم ایله کورشدی ده آت غه باروب یابشدی . اشلیه‌لرینی توزاتدی، باللرینی قاموت ایچندن تارتوب چیقاردی ، ساچینی سیپادی . اُکفرچاقلرینی قوزغانوب قارادی ، بان باشلرندن سویدی ، خلاصه : آت تیره‌سندن دورت بیش دقیقه قدر یوروب شونك ایله مشغول اولدی، تیوشلی ملایمتلرنی قیلدی ، صوکندن تزگنندن طوتدی و : « بسـم الله الرحمن الرحیم ! » دیب قچقروب

اوقودی ده آت ایله برگه قوزغالوب ده کتدی . افندم ! چیغمچی آتم شول قدر غیرت و محبت ایله کتدی که آرتندن ایارگنه ! مدرسه شـاگردلرینك افطارغه یا که مؤذنلرنك فـدیه آلورغه وارمقلری بونك یاننده بر شی گه حساب ایدلماز . هیچ توقتا- مازدن یولغه واروب ده چیقدی . غفور حاجی: «انکاگه سلام آیت ! » دیدی ده آرباسینه اوطوردی ، یانا- شالب بیگولگان یخشی آتلر آز زمان ایچنده غفور حاجینی براق یرگه آلوب کیتدیلر . بنم آتمنك ده آغوب اوطورغان کونی ! نه قوالارغه و نه بر سوز قوشارغه حاجت وار !

بن اوشبو حالده آت ایله دگل بلکه اوزم ایله شغللنورگه واوزمه خطاب ایله بو روشده شلته قیلورغه کرشدم : «اك ایلك طوب طوغری واردك‌ده نزگن‌گه یابشوب تربیه‌سـز روشده ـ نا ! ـ دیه قچقردك ! طبیعی بویله معامله دن حیو اننك کیفی کتدی. جبر نقصان قیله‌چق برده چبرقی ایله صوقدك ! یوك تار ـ تورغه وخدمت قیلورغه حاضرلنمش بر وقتده بویله معامله قیلمق، نانکورلك و کفران نعمتدر. رحمت آیته‌چك ومداراه قیله‌چق یر ده بویله روشده تربیه‌گه کرشمك مناسب دگل ایدیکنی بیلدرمك ایچون، حیوان اوزینك عناندنده اصرار قیلدی. احتمال‌که ابو نواس‌نك : ـ دع عنك لومی فان اللوم اغراء ـ دیمش سوزینی خاطرلتمك قصدنده اولمشدر. اگرده غفور حاجی روشنده ملایمت کوسترمش اولسەك ایدی البته بو درجه‌ده قارشیلق ایتمامش اولور ایدی. بونلر بر طرفده طورسونلر، غفور حاجی بیلمش بسم الله نی سن بیلمازمی ایدك ؟ یا نیچون نا ! ـ دیه قچقراچق اورنده بسم الله ـ دیمادك ؟ شاگرد اولوب یوردکك حالده بر سودا گر قدر اعتبارك اولمادیغینه نه معنا ویرگه کرك ؟ بو طوغروده آنده هیچ عیب یوق ، سن اوزك عیبلی ، آتنك بویله چیغمچی اولمقینه باش سببچی اوزك ! ایشته سکا مدرسه‌لرده ویرلمیه‌چك بر علم ! » دیه اوز اوزیمنی اورشوب اوی‌گه قایتوب یتدیکمنی بیلمی قالدم .

غفور حاجینڭ سلامنی آتامه ایرشدردم ایسه‌ده آتنڭ چیغه‌چیلادیغنی سویلامادم، بونڭ ایله عذابلا ـ ندیغمنی، غفور حاجینڭ یولغه توشروب یباردیکنی ایچمده سر قیلوب صاقلادم.

ایشته بو واقعه، باشمدن اوتدیکی کبی یازلدی، آرتق وکیمی یوق بر حقیقتدر. اما بوندن صوڭ یازاچقلرمز حقیقت دگل بلکه کنایه اولور. مقصودنی آڭلاتمق طوغروسنده حقیقتلرگه کوره دخی‌ده اثرلی کنایه‌لر وارلغی انکار ایدلماز.

بوندن اوتوز ییل مقدم اولان بو واقعه نـڭ خاطرمه توشوینه سبب، اوشـبو کونده پك کوب شاگردلرنڭ بنم کبی تدبیرسز حرکتده اولوب یاش وأش آتلرینی چیغه‌چیلاتمقلری کورلور.

اوشبو شاگردلر، اوزلری چیغه‌چیلاتمش آتلرنی اورشالر، حتی غزته وژورناللرغه‌ده مسخره‌قیلوب یازالر، بتون قباحتنی آتلر اوستلرینه صالالر. اما خبرلری یوقدرکه مذکورلرنی چیغه‌چیلاتورغه اصل سببچیلر اوزلریدر. اگرده آرامزده بر غفور حاجی ظاهر اولوب‌ده شاگردلردن قیون کورمکده اولان چیغه‌چی آتلر حضورینه وارسه ولازم اولان ملایمتلرنی کوستروب: «ای محترم قارنداشلرم! ای کیله‌چك زمانه‌نڭ آغالری وبول باشچیلری! یورگز ملت أیله برابر! بسم الله الرحمن الرحیم!» دیه‌برلکده یوریه‌چك اولسه، یاش آتلرده چیغه‌چیلامق نه یرده، هر بری جن کوچلری ایله أوز یوکارینی تارتورغه کرشه‌چكلر، همتلری ایله تاغلرنی اورنلرندن کوچراـ چکاردر!. ایشته شوشی وقتده‌غنه، شاگردلرمز اوزلرینڭ خطالقلرنی اوزلری بیله‌چكلر و نه کبی أش آتلرینی اوز تدبیرسزلـكاری ایله چیغه‌چیلاتوب ضرر کتوردیکلرینی اقرار قیله چقلردر.

اوشبو کونلرنڭ بوزوقلقلرندن بیزار اولمش ذاتلر یخشی مدرسه‌لر، تربیه‌علمندن خبردار مدرسلر ومعلملر، رشوت آلمی طورغان قاضیلر، مسلمانلرنی قایغورتوچی ملالر، ملت یولینه بایلق احسان قیلوچی بایلر، درست یازوچی محررلر صوراب الله تعالی‌گه مناجات قیله‌لر. بنم بیلومچه بزنڭ ملت ایچون باری برگنه نرسـه کرك، اول ایسه غفور حاجیدر، بزنڭ بتون احتیاجمز غفور حاجی‌دن عبارتدر. الله‌تعالی حضرتندن بزلر بر غفورحاجی صوریق. غفورحاجی بولسه یوقارده آیتولمش شیلر آرتغی ایله هر بری اولاچقدر.

أوشبو کنایه نی انشاألله هر کیم آڭلاسه کرك، اگرده آڭلاماوچیلر اولسه آڭلاوچیلردن صورارلر. بویله بر چعمچی آت اکیاتنی یازدیغم ایچون اوقوـ چیلر، شلته‌می ایده‌چكلر یاکه کوز یوموبمی قالاچقلر؟ بونی بیلمیم.

تصحیح

١٥ نچی عدده ٤٥٥ نچی بیتده اولان «المعری» امضاسینی «المغربی» دیه، ٤٦٦ نچی بیتده برنچی باغانا ٢ نچی یولده «چیماز»، سوزنی «چیقماز» دیه، ٩٦ نچی لطیفه‌ده اولان «الدین الله» سوزنی «لدین الله» دیه، ٤٨٠ نچی بیتده اولان ١٨ نچی جوابده‌غی «اولـگی خدمتلرمز» سوزینی «اولـگیلرینڭ خدمتلری» دیه اوقورغه تیوشلی.

محرری: رضاالدین بن فخرالدین.

ناشرلری: محمدشاکر ومحمدذاکر رامیفلر

«شـورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چقتان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه‌در.

آبونه بدلی: سنه‌لك ٥، آلتی آیلق ٢ روبله ٦٠ کاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:
سنه‌لك ٩، آلتی آیلق ٤ روبله ٦٠ کاپك‌در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 3 И 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакція журн. „ШУРО“.

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ“ ОРЕНБУРГЪ.